

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΛΕΜΠΕΣΗΣ

Η τεράστια
κοινωνική σημασία
των βλακών
στο σύγχρονο βίο

ΜΕΛΕΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ

Μεταγλώτιση και ένα κείμενο
γραμμένο από τον Θωμά Γκόρπα

Εκδόσεις Σπηλιώτη

**Ε. ΛΕΜΠΕΣΗΣ: Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΒΛΑΚΩΝ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΒΙΟ**

Ο Λεμπέσης το 1940.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΛΕΜΠΕΣΗΣ

Η τεράστια
κοινωνική σημασία
των βλακών
στο σύγχρονο βίο

ΜΕΛΕΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ

Μεταγλώτισση και ένα κείμενο
γραμμένο από τον Θωμά Γκόρπα

Εκδόσεις Σπηλιώτη

© 2003: Εκδόσεις Σπηλιώτη

α' έκδοση: Αθήνα 1990

β' έκδοση: Αθήνα 2003

ISBN: 960-7718-34-8

Εκδόσεις Σπηλιώτη,
Σολωμού 3, Τ.Κ. 10683, Αθήνα
τηλ.: 210 3838224–210 3834533
fax.: 210 3838198

ΕΝΑΣ ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ ΤΗΣ ΔΕΞΙΑΣ ...

Οι σημερινοί πράκτορες ξένων χωρών στην Ελλάδα έχουν τους απότερους προγόνους τους στους αγγλόφιλους, γαλλόφιλους και ρωσόφιλους διορισμένους οπλαρχηγούς του '21 – δεν υπάρχουν Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής τότε, θα μας τις φέρει το τέλος του εμφυλίου πολέμου 1947-1949. Όμως κατά την απελευθερωτική μας επανάσταση που δεν τελείωσε ακόμα έχουμε και οπλαρχηγούς πράκτορες των ελληνικών συμφερόντων μόνον (Καραϊσκάκης, Ραζηκότσικας, Μπότσαρης, Διάκος...).

Πάντα στον κατακαημένο τόπο υπήρχαν συγγραφείς, καλλιτέχνες και διανοούμενοι, ελάχιστο ποσοστό από το σύνολο, οι οποίοι και σπουδαίοι δημιουργοί ήταν και πατριώτες. Από τον Κάλβο και τον Αλέξανδρο Σούτσο έως τον Βέλμο, τον Δρίβα, τον Συκουντρή, τον Μάξιμο, τον Κοσμά Πολίτη, τον Χατζηαργύρη...

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι δεν πέρασαν καλά στη ζωή τους, γιατί δεν έγλυψαν, δεν ρουφιάνεψαν, δεν έκαναν θελήματα – και το έργο τους είναι μονίμως υπό ανακάλυψην.

Στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου έζησαν, έγραψαν και έδρασαν κάμποσοι ιδιοφυείς κοινωνιολόγοι και πολιτικοί στοχαστές, με προδρόμους τον Γ. Σκληρό και τον Ι. Δραγούμη, που από σύμπτωση; όλοι λίγο πολύ ταλαιπωρήθηκαν, υπέφεραν και τελικά εξοντώθηκαν, κυριολεκτικά σβήστηκαν για τους νεότερους. Ο Σεραφείμ Μάξιμος, ο Μιλτιάδης Ι. Μάλαινος, ο Γιάννης Οικονομίδης, η Έλλη Λαμπρίδη, ο Κ.Δ. Καραβίδας, ο Λάζαρος Πη-

νιάτογλου, ο Νίκος Καρβούνης, ο Δημοσθένης Δανιηλίδης ... είναι μερικά κορυφαία παραδείγματα.

Κάποιοι απ' αυτούς έκαναν σοβαρές σπουδές στην Ευρώπη και μετέφεραν για πρώτη φορά στην Ελλάδα συστηματικά τις «καινούργιες ιδέες», ρεύματα φιλοσοφικά, κοινωνιολογικά, πολιτικά και την ψυχανάλυση. Ο Ευάγγελος Λεμπέσης ένας απ' αυτούς κι όχι από τους λιγότερο σημαντικούς, αποτελεί κατ' εξοχήν ιδιάζουσα περίπτωση και λόγω ταπεραμέντου και λόγω έντονης δημοσιογραφικής σε υψηλό επίπεδο καριέρας και μάλιστα, μετά τα πρώτα νιάτα ενταγμένος με πείσμα και συχνά κατά τρόπο ακατανόητο στο χώρο της λεγόμενης «φωτισμένης» Δεξιάς.

Ένας ακόμα αριστερός, τουλάχιστο περισσότερο αριστερός απ' τους περισσότερους διανοητές τους ενταγμένους στο χώρο της λεγόμενης Αριστεράς και μάλιστα της κομμουνιστικής... Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο Λεμπέσης που έως ένα βαθμό πρετοίμασε κι αυτός μια ιδεολογία που θα κάλυπτε την 4η Αυγούστου, όχι μόνο δεν υπηρέτησε σε μηχανισμούς της δικτατορίας (άλλο ομόλογο παράδειγμα ο μεγάλος ιστορικός μελετητής και πολιτικός αρθρογράφος Μιλτιάδης Ι. Μάλαινος, που ως την παραμονή της κηρύξεως της δικτατορίας εθεωρείτο και ήταν το μναλό του Ιωάννου Μεταξά...) αλλά και την στηλίτευσε.

Η τραγωδία είναι παλιά. Το κράτος της νεότερης Ελλάδας όχι μόνο δεν δημιουργήθηκε από ιθαγενείς, αλλά και πολέμησε και συχνά εξόντωσε όλους εκείνους που είχαν τη δυνατότητα αλλά και το πάθος να το ανακατασκευάσουν, να το προσαρμόσουν, να το ξεβρωμίσουν, να το ξεσκουριάσουν και να το θέσουν στην υπηρεσία των εθνικών αναγκών.

Η «χαμηλή ποιότητα» ζωής είναι ένα από τα αειθαλή εθνικά μας χαρακτηριστικά και είναι αποτέλεσμα της μιζέριας, της κουτοπονηριάς, της αμνησίας, της έλλειψης καλλιέργειας, της τσαπατσουλιάς, της αγραμματοσύνης και βλαχοδημαρχικής ψυχοκατασκευής και συμπεριφοράς των «διδασκάλων», διορισμένων σχεδόν πάντα από τον κ. Βουλευτή ή τον κ. υπουργό...

Ακόμα, ένα άλλο σύμπτωμα, που περνάει «απαρατήρητο» χτες και σήμερα από τους «δημοσιογράφους» και τους άλλους πολιτι-

κούς, τάχα, παρατηρητές είναι ότι στρατιές ανθρώπων; που κάθε τόσο ζεκινάνε από την και ως αυτή τη στιγμή λεγόμενη «Αριστερά» (πολιτευόμενοι, επιστήμονες, διανοούμενοι κ.λπ.) αεροκοπανάν (και συχνά βρωμίζονται) «μαρξιστικά» με μοναδικό σκοπό ν' ανεβάσουν τις μετοχές τους στο χώρο και τους μηχανισμούς τής και ως αυτή τη στιγμή λεγόμενης «Δεξιάς», που και αργά ή γρήγορα εισέρχονται, καμιά φορά, αν είναι δυνατόν, και με τις ευλογίες της «Αριστεράς»...

Η σοβαρότητα στον νεοέλληνα διανοούμενο ήταν και είναι κάτι το σπάνιο. Οι περισσότεροι ταυτίζουν τους σκοπούς της έκφρασης, της δημιουργίας, της έρευνας, με την καλή (προίκα) παντρειά, την αργομισθία, τα διάφορα προεδριλίκια της ξεφτίλας, τα διάφορα βραβεία που συνήθως κρετίνοι δίνουν σε κρετίνους, τις χορηγίες (κρατικές, παρακρατικές, αμερικάνικες, ακαδημαϊκές, χουντικές) - τώρα δεν μας αρέσει ο Δημ. Τσάκωνας, ίσως γιατί γράφει από τα «αριστερά», προτιμάμε τον κ. Δημαρά που γράφει από τα δεξιά (χωρίς εισαγωγικά) και τους ουραγγουτάγκους που ξεγέννησε...

Είναι τυχαίο το ότι όλοι εκείνοι που με σοβαρότητα και συνέπεια δημιούργησαν, σκέφτηκαν και συμπεριφέρθηκαν σ' αυτόν τον τόπο μόνο συκοφαντίες, βάσανα και αχαριστία εισέπραξαν; Και πενήντα και εκατό χρόνια από το θάνατό τους ποτέ δεν αποτέλεσε το έργο τους αντικείμενο μελέτης και μνήμης, ούτε στην εκπαίδευση (ποια εκπαίδευση; αυτή που απεργεί και μόνο γι' αυξήσεις και επιδόματα και πάντα Δευτέρα, Παρασκευή ή παραμονή αργιών;) ούτε στους ψευτοπολιτιστικούς φορείς (Ακαδημία, λογοτεχνικά σωματεία κ.λπ.). Είναι υποχρεωμένος όποιος σκέφτεται σαν εμένα, με πολύ πόνο, να ελπίζει σε κάποιους μελλοντικούς νεοέλληνες, σε κάποιους καλύτερους που ολοένα έρχονται εκατόν πενήντα χρόνια τώρα κι ακόμα δεν ήρθαν, που θα μάθουν την εθνική (πολιτιστική) τους ταυτότητα και θα την αποδεχτούν. Θα μάθουν και θ' αποδεχτούν και θα τιμήσουν, πριν απ' όλα βάζοντάς τους μέσα στα αισθήματά τους και μέσα στη ζωή τους τους Βλαχογιάννηδες, τους Κονδυλάκηδες, τους Χατζόπουλους, τους Βώκους, τους Βουτυράδες, τους Χαλεπάδες, τους Λύτρηδες, τους Μπουζιάνηδες, τους Στέρηδες...

Οι σημερινοί αριστεροδεξιοί και δεξιοαριστεροί πολιτευόμενοι όπως όταν λένε «εργαζόμενοι» εννοούν αυτούς που έχουν διορίσει ή κι αυτούς που πρόκειται να διορίσουν, εννοούν τους υποαπασχολούμενους εκπαιδευτικούς, απ' το νηπιαγωγείο ως το πανεπιστήμιο, τους σκουπιδιάρηδες, τους χωροφύλακες, τους ταξιτζήδες, τα σαλιγκάρια των υπουργείων και των οργανισμών, τους τραπεζικούς και όποιους άλλους τέτοιους. Αντίστοιχα όταν μιλάνε για πολιτισμό και κουλτούρα και τους εκπροσώπους της εννοούν τους κρετίνους παντός είδους τους εγγεγραμμένους στα λεγόμενα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά σωματεία κι άλλους τόσους που έχουν κάνει αίτηση να εγγραφούν με την κρυφή ελπίδα να τυπώσουν κι αυτοί μπιλιέτο με τον τίτλο του «μέλους» και να συνταξιοδοτηθούν, αυτοί οι πρώην κι νυν δασκαλάκοι, έμποροι, βιοτέχνες, μπακάληδες κ.λπ. Και εννοούν τις οικτρές διμοιρίες των τυχάρπαστων και σαλτιμπάγκων που κουβαλιώνται με τα δημόσια λεφτά στα διάφορα πανηγύρια, ντόπια και ξένα, προς περιπτόν εξεντελισμόν της προ πολλού εξεντελισμένης πολιτιστικής Ελλάδας εδώ και έξω, που κηδεμονεύουν κατώτεροι υπάλληλοι του Τουρισμού και του υπουργείου Πολιτισμού και ευλογούν διάφοροι Χατζηδάκιδες, Παπουτσάκηδες, η «Μελίνα μας» κι άλλοι χειρότεροι ή λιγότερο «διάσημοι»...

Αυτά τα ξανασκέφτηκα διαβάζοντας τους «Βλάκες».

Αλλά ας έρθουμε στον Λεμπέση. Αυτά που έγραψε αυτός ο άνθρωπος πριν πενήντα και εβδομήντα χρόνια, τα έγραφε προφανώς για χίλιους Έλληνες με την ελπίδα αυτοί οι χίλιοι σε μια ξένη χώρα που είναι η χώρα τους να ήταν τώρα περισσότεροι. Και σκεφτήκαμε, ο πρωτοπόρος εκδότης Γιώργος Σπηλιώτης κι εγώ να ξανατυπώσουμε τους «Βλάκες» του.

Το δοκίμιο «τεράστια κοινωνική σημασία των βλακών εν τω συγχρόνω βίω» δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στον μηνιάτικο νομικό έντυπο «Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών», τον Σεπτέμβριο 1941, με τα αρχικά του Ε.Λ. Η εφημερίδα σημείωνε: «Ο υπό τα αρχικά σημεία του ονόματός του κρυπτόμενος συνεργάτης μας δεν είναι νομικός, υπό την στενήν έννοιαν του όρου.

Γνωστότατος, αντιθέτως, κοινωνιολόγος και δημοσιογράφος και συγγραφεύς καταλέγεται αναντίρρήτως μεταξύ των δεινοτέρων εκπροσώπων του γραπτού λόγου. Τρανή απόδειξις η ανωτέρω σπανίας δυνάμεως μελέτη του».

Τραβήχτηκαν καμιά εκατοσταριά ανάτυπα που μοιράστηκαν σε δημοσιογράφους, κριτικούς και λόγιους. Ο συγγραφέας προλόγιζε έτσι:

Απλή υποσημείωση ολίγων γραμμών αυτή εδώ η μικρή εργασία σε άλλη μελέτη μου εξελίχτηκε στο δοκίμιο που κρατάτε στα χέρια σας χάρη στην παρώθηση του διαπρεπέστατου νομικού και αγαπητού μου φίλου διευθυντή της «Εφημερίδος των Ελλήνων Νομικών», κ. Ν.Π. Θηβαίου. Επομένως τόσο η συγγραφή οφείλεται σ' αυτόν τον ανεξάντλητο σε εμπνεύσεις και σε κάθε είδους πρωτοτυπία επιστήμονα και συγγραφέα, όσο και η εδώ αναδημοσίευση αυτή της μικρής πραγμάτειας. Οφείλουμε χάριτας σ' αυτόν, συγγραφέας και αναγνώστες μαζί, για τη σύντομη τούτη εντρύφηση στον χλοερό κόσμο μιας τάξης συνανθρώπων, των οποίων η κοινωνική σημασία έχει τρομερά υποτιμηθεί και των οποίων τα δικαιώματα είναι εξασφαλισμένα όχι μόνο – αλίμονο! – στο βασίλειο των ουρανών, αλλά ακόμα και πάνω στον χλοερό πλανήτη μας!

Πάνω στο περιεχόμενο του παρόντος δοκιμίου δε γνωρίζω καμιά προεργασία και συνεπώς είναι σωστό να κριθώ επιεικώς ως στερούμενος οποιωνδήποτε «βοηθημάτων». Εντούτοις τολμώ να πιστεύω, ότι καμιά ανάγκη για βοηθήματα δεν υπάρχει, γιατί, αλήθεια, είναι πολύ μεγάλος ο πλούτος του άμεσου κοινωνικού εμπειρικού υλικού και ελάχιστη η στενοχώρια του συγγραφέα από την έλλειψη γραπτών βοηθημάτων.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ Π. ΘΗΒΑΙΟΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ-ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΤΟ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ-ΑΡΣΑΚΗ 6 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 23.218

Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΚΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΙ ΒΙΩΙ

Η πρώτη σελίδα του εντύπου που δημοσίευσε για πρώτη φορά
το πολύχρονο δοκίμιο του Λεμπέση για τους βλάκες.

Τέλος, σχετικά με τη μέθοδο πρέπει να υπογραμμίσω
ότι καταβλήθηκε ενδελεχής προσπάθεια, ώστε αυτή να εί-
ναι αυστηρά επιστημονική. Γιατί πράγματι – και ελπίζω να
αποδειχθεί – πλην των άλλων δικαιολογημένων αξιώσεων,
τις οποίες μπορεί να έχει από τους υπόλοιπους ατυχείς συ-
νανθρώπους, η ευτυχής και παντοδύναμη κοινωνική τάξη,
που εξετάζεται εδώ, είναι και η αξίωση ν' αποτελέσει σο-
βαρότατο θέμα σοβαρού επιστημονικού χειρισμού.

Θα έπρεπε, ίσως, η μελέτη αυτή να αφιερωθεί από λό-
γους ευγνωμοσύνης σε εκείνους τους δυνάστες της αν-
θρωπότητας οι οποίοι αποτελούν το θέμα της. Από λόγους
δικαιοσύνης, όμως, αφιερώνεται – κι αυτό δεν είναι το λι-
γότερο, προς διδαχή τους – στους δυναστευόμενους: δη-
λαδή στους ευφυείς!

E. A.

Η πρωτότυπη, αλλά και πρωτοφανής πραγματεία για τους βλάκες του Λεμπέση προκάλεσε σάλο στους κύκλους των συντηρητικών διανοούμενων και δημοσιογράφων. Έτσι, ο Λεμπέσης στο επόμενο τεύχος της εφημερίδας (*Οκτώβριος 1941*) με τον τύπο επιστολής απάντησε στους διαφωνούντες και διαμαρτυρούμενους, αναπτύσσοντας και ολοκληρώνοντας τη μελέτη.

Υστερα από 35 χρόνια τα δύο κείμενα για τους βλάκες αναδημοσίευσε ο Θ. Σαρίκας στο περιοδικό «Διοικητική Δικαιοσύνη». Το 1979 ο Γιάννης Γουδέλης τ' ανθολογεί μαζί και με άλλα έργα του στο τεύχος *Χειμώνας 1979* του περιοδικού του «Καινούργια Εποχή». Στα χρόνια που μεσολάβησαν έως αυτήν εδώ την έκδοση συχνά κυκλοφόρησε σε φωτοαντίγραφα, πότε το αρχικό κείμενο, πότε και τα δύο μαζί.

Οπαδός της θεωρίας του Γκούμπλοβιτς ο Λεμπέσης δεχόταν ότι η κοινωνία αλλάζει συνεχώς μορφές, δηλαδή κοινωνικά συστήματα, χωρίς ποτέ να αλλάζει η ουσία της, η οποία είναι η φυσική ανισότητα μεταξύ ατόμων και κοινωνικών ομάδων. Η ανισότητα παράγει το νόμο του «κοινωνικού διαφορισμού» σύμφωνα με τον οποίο ο κοινωνικός οργανισμός αποτελείται από μέλη άνισα και διαφορετικά μεταξύ τους, που το καθένα τους εκτελεί χωριστές λειτουργίες. Σε τελευταία ανάλυση αυτός ο νόμος του διαφορισμού, όπως κάθε μηχανή θέτει σε κίνηση το «βιολογικό ή κοινωνικό γίγνεσθαι». Η έλλειψη αυτού του νόμου, που σημαίνει ισοπέδωση των συστατικών στοιχείων κάθε οργανισμού θα έφερνε την ακινησία και τελικά το θάνατο. Καμιά ζωή, καμιά κίνηση δεν μπορεί να προέλθει από ένα άθροισμα όμοιων και ίσων πραγμάτων. Δεν υπάρχει κοινωνία που μπορεί να προλάβει να καταργήσει τον κοινωνικό διαφορισμό και να επιβιώσει μετά την κατάργησή του. Ούτε η κομμουνιστική. Κατά τον Γκούμπλοβιτς και κατά τον Λεμπέση ο μαρξισμός προσπαθώντας να καταργήσει την κοινωνική ανισότητα συγκρούεται με τον φυσικό, τον ιστορικό και τον κοινωνικό νόμο που δημιούργησε την κοινωνική ανισότητα. Ο Λεμπέσης έγραφε χαρακτηριστικά, στα 1936, ότι μόνο με την παραπάνω θεώρηση μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί η *Τρίτη Διεθνής* εφαρμόζει εξόχως αστι-

κά δόγματα και αστικές διπλωματικές μεθόδους σε μία και μόνη χώρα.

Ο Δημ. Τσάκωνας σκιαγραφώντας τον Ε. Λεμπέση γράφει: «Μαχητικό πνεύμα στις επάλξεις της πρωτοτυπίας φώτισε πλευρές της ελληνικής κοινωνικής αυτογνωσίας όσο και οι Π. Κανελλόπουλος, Δ. Δανιηλίδης, Κ.Δ. Καραβίδας από το χώρο της Δεξιάς και οι Δ. Γληνός, Ι. Κορδάτος και Σερ. Μάξιμος από το χώρο της Αριστεράς. Το ριζοσπαστικό πνεύμα του Λεμπέση έβλεπε διάσταση μεταξύ της Δημοκρατίας των λέξεων και της Δημοκρατίας της εφαρμογής.

Ο Λεμπέσης συνθέτοντας γόνιμα τις ιδέες των Σπέγκλερ, Ο-πενχάμερ, Γκούμπλοβιτς, M. Βέμπερ και Μπερζόν, τόνιζε ότι “όσο ο επιχυρυσωμένος ποντίφικας ισχυρίζεται πως εκπροσωπεί τον φτωχό Ιησού, τόσο η γαλλική Δημοκρατία εκφράζει το πνεύμα της μεγάλης γαλλικής Επανάστασης”. Γι' αυτό δεν έβρισκε ανεπανόρθωτη αντίθεση μεταξύ δικτατορίας και δημοκρατίας, γιατί, προσέχοντας όχι τη μορφή αλλά το περιεχόμενο, διεχώριζε τις δημοκρατικές δικτατορίες (ΕΣΣΔ και Τουρκία) απ' τις δικτατορικές δημοκρατίες (Ελλάδα του μεσοπολέμου)... Και πίστευε ότι ο λαός της Ελληνικής Δημοκρατίας εκδηλώνεται πάντοτε στο περιθώριο δράσης μερικών στρατηγών, αφού καμιά τάξη του ελληνικού υποαστισμού δεν συνταύτισε την ύπαρξή της με τη δημοκρατία ως περιεχόμενο ...»*

Με το έργο του Λεμπέση, ανάμεσα σε άλλους ασχολήθηκαν: A. Αντωνακάκης, Π. Γλέζος, Γιαν. Γουδέλης, I.N. Θεοδωρακόπουλος, A. Καραντώνης, Μπ. Κλάρας, Γιαν. Κουρμούλης, Σόλ. Μακρής, K. Μεραναίος, Δημ. Τσάκωνας, A. Φουριώτης, Γ. Φτέρης...

Ο συγγραφέας και εκδότης Γιάννης Γουδέλης, σ' εμπεριστατωμένο άρθρο του με τίτλο «Ευάγγελος Λεμπέσης, ο απολογητής της Ανισότητας» γράφει ανάμεσα στ' άλλα:

* Δημ. Τσάκωνας: *Ιδεαλισμός και Μαρξισμός στην Ελλάδα*, εκδ. Κάκτος 1988.

«... Ενώ ήταν σπουδαγμένος στη Γερμανία δεν τάχτηκε με το μεγάλο ρεύμα των γερμανόφιλων, οι οποίοι ασκούσαν μεγάλη επιρροή στην εποχή που είχε καταπατηθεί ο πατριωτισμός από αυτούς. Και τήρησε στάση εχθρική όταν οι Ναζίδες ήρθαν καταχτητές στον τόπο του...

Αλλά δεν θα πρέπει να νομισθεί πως ο Λεμπέσης ήταν θαυμαστής του αστικού συστήματος και ιδιαίτερα του ελληνικού. Μπορεί το βαγόνι του να συνδέθηκε με το συρμό που οδηγιόταν από Δυτικά και πορευόταν στις δεξιές σιδεροτροχιές, αλλά διέθετε δικιά του ατμομηχανή. Άτμιζε από «αντικομμουνισμό», στη φοβερή εκείνη εποχή, που περικλείνεται ανάμεσα σε δύο δικτατορίες, αλλά όταν την ανέβαζε στη μεγάλη πλάστιγγα για το ζύγισμα περιεχομένου και απόβαρου, το βάρος της άρχουσας τάξης έβγαινε λειψό... Μπορεί ο Λεμπέσης να έτρεφε κάποιον θαυμασμό για την αριστοκρατία, ιδιαίτερα την αριστοκρατία του πνεύματος και τον γενναίο ιπποτισμό, αλλά, γνώστης του κοινωνικού προτσές δεν μπορούσε να υποστηρίζει αναχρονισμούς. Του άρεσε η εποπτεία, αλλά όχι η δεσποτεία. Μ' ένα λόγο: η ελεύθερη αστική πρωτοβουλία...

Πρόκειται για φυσιογνωμία μαχητή. Που δεν αναλώθηκε για την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα, κατά τα πρότυπα των ουμανιστών δασκάλων, οι οποίοι, συνήθως, οδηγούνται στο δρόμο του σοσιαλισμού, αλλά αντίθετα, αγωνίστηκε για να αποδείξει πως (σύμφωνα με τις ιδέες του) την κοινωνία διέπει η Ανισότητα. Την θεωρεί βασική κι αναγκαία για τη ζωή και την κοινωνική πρόοδο...»

Ο Λεμπέσης γεννήθηκε στο Μύτικα Χαλκίδας το 1906. Αποβλήθηκε από το Γυμνάσιο Χαλκίδας για μια έκθεσή του που χαρακτηρίστηκε «αναρχικών» ιδεών. Στα 1920 πάει στη Γερμανία για σπουδές κοινωνιολογίας. Τότε γράφει ποιήματα – στα 1928 θα τυπώσει την ποιητική συλλογή «Ελεύθεροι ζερριζωμένοι» με το ψευδώνυμο Π. Θνητός. Στο βιβλίο προτάσσεται ένας μακρύς πρόλογος (*Ti είναι και τι δεν είναι ποίηση*) και το πρώτο ποίημα είναι αφιερωμένο στον «μεγάλο ποιητή Κώστα Βάρναλη». Ποίηση «φιλοσοφική», με επιρροές από τον Νίτσε ως τον Βάρναλη...

Ο ίδιος ο Λεμπέσης έχει συντάξει μια λακωνική αυτοβιογραφία, «Αυτοπαρουσίαση 1906» την επιγράφει:

1. Περατώσας τας εν Αθήναις γυμνασιακάς μου σπουδάς, μετέβην τω 1920 εις Γερμανίαν, ένθα ενεγράφην εις το Πανεπιστήμιον της Φρανκφούρτης. Εσπούδασα επί 10ετίαν πολιτικάς, οικονομικάς και κοινωνικάς επιστήμας, επί 6 και ήμισυ έτη εν Γερμανία, επί 2 έτη εν Παρισίοις και επί εν και ήμισυ έτος εν Ιταλία.

Κύριος κλάδος εις ον ησχολήθην εις τας πανεπιστημιακάς μου σπουδάς και επί του οποίου έγραψα την διδακτορικήν μου διατριβήν, γενομένην δεκτήν υπό του καθηγητού μου Franz Oppenheimer είναι η Κοινωνιολογία.

Παραλλήλως ησχολήθην, εξ ιδίας προαιρέσεως, με την Ιστορίαν της Τέχνης, με την Ευρωπαϊκήν Λογοτεχνίαν, Ποίησιν και Κριτικήν και με την Ευρωπαϊκήν Δημοσιογραφίαν.

Επίσης κέκτημαι το Πανεπιστημιακόν δίπλωμα των Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών.

2. Κατά το χρονικόν διάστημα από του 1930 μέχρι του 1938 καθείζα τας ακολούθους θέσεις, διατελέσας:

α) Καθηγητής της Κοινωνιολογίας εν τη Παντείω Σχολή Πολιτικών Επιστημών (1931).

β) Τακτικός συνεργάτης, αρθρογράφος και Αρχισυντάκτης του «Οικονομικού Ταχυδρόμου», εβδομαδιαία έκδοσις του «Έλευθέρου Βήματος» (1931-1935)

γ) Τμηματάρχης της προπαγάνδας της Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαιδείας του Εκδοτικού Οίκου «Πυρσός» (1935-1936).

δ) Αρχισυντάκτης της εβδομαδιαίας «Νέας Ημέρας» Τεργέστης (1935-1937).

ε) Ανώτερος έκτακτος υπάλληλος του Υπουργείου Τύπου και Τουρισμού (1936-1937).

στ) Διευθυντής της Συντάξεως του Περιοδικού «Εργασία» (1938).

ζ) Τμηματάρχης της Αγροτικής Τραπέζης (1938).

3. α) Διευθυντής και εκδότης της «Κοινωνιολογικής Επιθεωρήσεως» (1945).

β) Διευθυντής Τύπου και Εθνικής Διαφωτίσεως του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών (1946-1947).

γ) Σχολιαστής Εθνικής Διαφωτίσεως του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών (1948).

δ) Αρθρογράφος και πολιτικός σχολιαστής του «Εθνικού Κήρυκος» (1948).

ε) Αρθρογράφος και πολιτικός σχολιαστής των «Καιρών» (1950).

στ) Διευθυντής της Συντάξεως του «Δελτίου Αγροτικής Τραπέζης» (1950-1956).

ζ) Καθηγητής της Κοινωνιολογίας εν τη Σχολή Επαγγελματικού Πρασανατολισμού (1955).

η) Διευθυντής επί συμβάσει του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως (Γεν. Διεύθυνσις Τύπου), προϊστάμενος της Υπηρεσίας Αγροτικής Διαφωτίσεως (1954-1956).

θ) Διευθυντής και αρθρογράφος της «Ωρας του Αγρότου» των Επτά Ραδιοφωνικών Σταθμών του Ε.Ι.Ρ. (1954-1956).

ι) Καθηγητής Κοινωνιολογίας εις την Σχολήν Εθνικής Αμύνης (1959).

ια) Καθηγητής Κοινωνιολογίας εις την Ναυτικήν Σχολήν Πολέμου, Σχολείον Ανωτέρων Αξιωματικών, (1960).

Ο Λεμπέσης, επίσης, είχε συνεργαστεί και στα περιοδικά και εφημερίδες «Νέα Εστία», «Πολιτικά Φύλλα», «Πειθαρχία», «Σιδηροδρομική Επιθεώρησις», «Αρχείον Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών», «Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών».

Η γυναίκα του συγγραφέα Κλειώ, γράφει:

«Αν το να κρίνεις δίκαια και αμερόληπτα πρόσωπα και καταστάσεις είναι δύσκολο έργο, γιατί προϋποθέτει βαθειά γνώση, αντικειμενικότητα και ειδική ικανότητα, τότε το να γίνεις κριτής του «κριτικού» είναι έργο ακόμη πιο δύσκολο, και γίνεται δυσκολότερο όταν ο «υπό κρίσιν» είναι ο Ευάγγελος Λεμπέσης (κοινωνιολόγος, δημοσιογράφος, αισθητικός και κριτικός).

Δεν θα ήταν ίσως υπερβολικό αν αναλύοντας κανείς το έργο του Λεμπέση και τον άνθρωπο, ασχέτως τοποθετήσεως, τον κατέτασσε στη χορεία των επιλέκτων, όπως τόσο διεξοδικά αναλύει

ο ίδιος ο συγγραφέας την κατηγορία αυτή σε βάθος στο βιβλίο του «Μύθος και Πραγματικότητα της Αστικής Κοινωνίας». Ο Λεμπέσης κατηγορήθηκε ευρύτατα ότι ήταν αμείλικτος στην κριτική ανθρώπων και καταστάσεων. Πολλές φορές τα γραπτά του άγγιζαν τα όρια του λιβέλλου. Ήταν κανονικά με διάθεση αφοριστική. Το παραδεχόταν. Υπεστήριζε, ότι μόνο καντηριάζοντας μπορούσαν να «ιαθούν» πρόσωπα και καταστάσεις. Απεχθανόταν την ανοχή, πίστευε πως η ανοχή είναι η γενεσιοναργός αιτία απείρων δεινών. Προτιμούσε τον κίνδυνο ν' αδικήσει με την υπερβολή της κανονικότητάς του, παρά να συμβάλει με την ανοχή του στη διαιώνιση μιας σφαλερής, και επιζήμιας καταστάσεως. Δεν σώπαινε και δεν «πολιτευόταν».

Την κανονικότητα των γραπτών του την μετέφερε και στον προφορικό του λόγο αλαφρύνοντας τον όμως με βαθειά αισθηση χιούμορ. Στόλιζε τα λόγια του παρεμβάλλοντας γλωσσικούς ιδιωματισμούς, σκωπτικούς αναγραμματισμούς ονομάτων, αρχαία ρητά, στίχους και παροιμίες. Κρατούσε με την έντονη προσωπικότητά του αδιάπτωτο το ενδιαφέρον των παρευρισκομένων.

«Πότε τρυφερός και πότε απότομος δεν άφηνε πολλά περιθώρια στο περιβάλλον του ηρεμίας και εφησυχασμού. Όμως αισθανόταν κανείς την ανάγκη – πες χρέος – να σταθεί δίπλα του και να τον βοηθήσει, καθώς ήταν έτσι αφοπλιστικά αδέξιος για τα πιο απλά πράγματα της καθημερινής ζωής».

Τα βιβλία του: «Το έθνος των Ελλήνων», «Κριτική της κοινής γνώμης», «Το πρόβλημα της καπιταλιστικής συγκεντρώσεως εν τη αγροτική οικονομία», «Συμβολή εις την κοινωνιολογίαν του Ελληνισμού», «Συστηματική κοινωνιολογία», «Η επαναστατική μάζα», «Μύθος και πραγματικότητα της αστικής Κοινωνίας».

Ο Λεμπέσης, που πέθανε το 1968, τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε δύσκολα, παραμένοντας έντιμος, απόλυτος για πολλές από τις θεωρίες του και μαζί τραγικά διαψευσμένος από την πορεία της χώρας μετά τον εμφύλιο. Έμεινε και αυτός

φυλακισμένος σ' ένα δίκό του κόσμο μακριά απ' την πραγματικότητα που δεν ήταν άλλο από ιδεολογικές συναλλαγές, πολιτιστική αθλιότητα, αδιέξοδα και μπαλώματα στην εξωτερική πολιτική, στην οικονομία, στην εκπαίδευση, στη δημόσια διοίκηση... Ήταν υπερβολικά Ευρωπαίος και υπερβολικά ευφυής και καλλιεργημένος για να αντέξει μια ένταξη. Το πραξικόπημα των συνταγματαρχών πρέπει να τον κεραύνωσε.

Θωμάς Γκόρπας

Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΚΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΥΓΧΡΟΝΩ ΒΙΩ

Mit Narren sich beladen

*Das Kommt zuletzt dem Teufel selbst zu Schaden**

Γκαίτε, Φάουστ Β', Α' πράξη

Στην πολυάριθμη κατηγορία των βλακών προσάπτεται μια μομφή σίγουρα άδικη και επιστημονικά λαθεμένη, όταν αυτοί χαρακτηρίζονται σαν άχρηστοι και περιττό βάθος της κοινωνίας ή σαν παράσιτα και εκφράζεται συχνά η ανόητη, όπως θα δούμε, ευχή να εκλείψουν. Εντούτοις το πρόβλημα των βλακών δεν είναι απλό, όταν υπολογίζουμε την σταθερή και απολύτως αναγκαία θέση, την οποία επάξια κατέχουν μέσα στον κοινωνικό διαφορισμό. Οι βλάκες διαιρούνται έτσι σε δύο τελείως αντίθετες μεταξύ τους ομάδες, που διέπονται όμως από τον ίδιο νόμο: του διαφορισμού. Η πρώτη ομάδα καταλαμβάνει, όπως είναι γνωστό, τις υποδεέστερες θέσεις στην κοινωνία, δηλαδή βρίσκεται στις χαμηλότερες βαθμίδες του κοινωνικού διαφορισμού. Είναι περιττό να τονιστεί πόσο

* Το να φορτώνεσαι τρελούς βλάπτει και τον ίδιο το Διάβολο.

ευεργετική είναι για την κοινωνία η ομάδα αυτή, χωρίς την οποία δεν θα υπήρχε εκμετάλλευση και χωρίς εκμετάλλευση δεν θα υπήρχε πολιτισμός. Και στη γλώσσα του κοινωνικού διαφορισμού: χωρίς αυτήν δεν θα υπήρχε διαφορισμός, γιατί αντί για ανισότητα θα υπήρχε ισότητα, έστω και από τα πάνω, δηλαδή θα ήταν όλοι ευφυείς, πράγμα που από την άποψη του διαφορισμού σημαίνει το ίδιο: σα να ήταν όλοι βλάκες. Γιατί ο διαφορισμός απαιτεί ρητά και ευφυείς και βλάκες, και αν περικοπεί οποιοδήποτε από τα δύο σκέλη του αναιρείται ολόκληρος. Συνεπώς, χωρίς τον διαφορισμό, που μπορεί να υπάρχει μόνο με την σοβαρή συμβολή των βλακών, δεν υπάρχει κοινωνία. Τέτοια είναι, λοιπόν, η τεράστια κοινωνική σημασία των βλακών, η οποία, άλλωστε, από όλους αναγνωρίζεται, αν και μόνο στον κοινωνιολόγο είναι επιστημονικά γνωστή.

I

1. Η κατακραυγή κατά των βλακών προκαλείται, άλλωστε, από την δεύτερη ομάδα τους, πιο ενοχλητική από την πρώτη, αλλά κ' εδώ αυτή η κατακραυγή, εφόσον εμφανίζεται σαν λογική κρίση, είναι ακοινωνιολόγητη, δηλαδή αντιεπιστημονική. Μ' άλλα λόγια κατηγορούνται οι βλάκες της δεύτερης κατηγορίας ότι «ανάξια κατέχουν σπουδαίες θέσεις στην κοινωνία». Άλλα αυτή η κρίση προδίνει πλήρη άγνοια μιας μορφής διαφορισμού. Αυτή η μορφή (δεδομένη με φυσική αναγκαιότητα σαν ο νόμος του διαφορισμού) είναι ο στοιχειώδης κανόνας: «Δέκα βλάκες εναντίον ενός ευφυούς, δέκα ανίκανοι εναντίον ενός ικανού, δέκα αδύνατοι εναντίον ενός δυνατού κ.ο.κ.». Τούτο το φαινόμενο, κλασικό, τυπικό και αιώνιο από όταν υπάρχει ανθρώπινη κοινωνία, μέσα απ' όλη την

ιστορία της ανθρωπότητας, μπορεί να είναι «τυχαίο»; Άλλα τυχαίο είναι κάθετί που δεν μπορεί να συλλάβει ο ανθρώπινος νους. Ποτέ, όμως, το καθετί που προ πολλού έχει συλληφθεί στον θεμελιώδη νόμο του διαφορισμού. Και από τη μια μεριά το ψυχολογικό ελατήριο του συνασπισμού των οπωσδήποτε «κάτω» εναντίον των οπωσδήποτε «πάνω» είναι κιόλας δεδομένο μέσω του *ressentiment*^{*}. Εδώ, ο συνασπισμός των βλακών είναι μια μηχανική οργάνωση με βάση την αρχή της ελάχιστης προσπάθειας, για την αντιμετώπιση ισχυρότερης δύναμης στο πρόσωπο των λίγων ή του ενός. Η οργάνωση αυτή, περιορισμένης έκτασης, ονομάζεται κοινωνιολογικά *κλίκα* (*clique*).

2. Η έμφυτη τάση του βλάκα, η οποία πολύ συχνά φτάνει σε αληθινή μανία, ν' ανήκει σε ισχυρές και όσο γίνεται περισσότερες πάσης φύσεως *οργανώσεις* εξηγείται, πρώτο από την ευκολία της αγελοποίησης, στην οποία μόνιμα υπόκειται, λόγω έλλειψης ατομικότητας (από δω και το μίσος του εναντίον του ατόμου και του ατομισμού) και δεύτερο από τον ατομικό ζωώδη πανικό, από τον οποίο μόνιμα κατατρύχεται, λόγω του δικαιολογημένου φόβου μήπως μπει μέσα σε οποιουδήποτε είδους προλεταριάτο. Η τάση αυτή αποτελεί ακαταμάχητο τεκμήριο για τον *βαθμό* της πνευματικής του αναπτηρίας. Έτσι δημιουργείται αυτόματη συρροή βλακών στις κάθε λογής οργανώσεις, οι οποίες αν είναι συμφεροντολογικές, διατηρούν τουλάχιστο την σοβαρότητα των συμφερόντων τους, εάν όμως, είναι «πνευματικές» φτάνουν με τον καιρό σε πλήρη βλακοκρατία. (Σε τούτο το φαινόμενο οφείλουν τον εκφυλισμό τους π.χ. ο μασονισμός, οι απανταχού ροταριανοί όμιλοι, όλοι οι «πνευματικοί σύλ-

* Μνησικακία

λογοι» και αυτή ακόμα η ... Κοινωνία των Εθνών^{*!}). Είναι επόμενο, λοιπόν, ότι καθώς η λεγεώνα των βλακών σπρώχνεται ακατανίκητα προς την αγέλη και τις οργανώσεις πάσης φύσεως, έτσι υφίσταται και ακατανίκητη έλξη από τις κάθε είδους αγελαίες, αντιατομιστικές και ομαδιστικές θεωρίες, από τον πάσης φύσεως παρεμβατισμό και την πάσης φύσεως «διευθυνόμενη οικονομία» ή 4^η Αυγούστου και ως τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό. (Άλλοι είναι οι εκμεταλλευτές αυτών των θεωριών). Μ' αυτά τα δεδομένα εξηγείται και η χωρίς τελειωμό και πολύ αυστηρή επιλογή βλακών στα ομαδικά συστήματα, που με τη βοήθεια μιας πολιτικής βίας κατοχυρώνεται και σαν πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς (4^η Αυγούστου), τόσο περισσότερο, όσο η ελευθερία της σκέψης (χρήσιμη μόνο σ' εκείνους που διαθέτουν σκέψη) είναι μόνιμα και ιδιαίτερα αντιπαθητική στους βλάκες, γιατί ασκούμενη από τους άλλους, στρέφεται εναντίον τους, κυρίως όταν αυτοί κατέχουν θέσεις μέσα στην εξουσία ή έχουν συνδέσει συμφέροντα μ' αυτούς που τις κατέχουν. Η έλλειψη προσωπικής γνώμης, η κολακεία και η ραδιουργία (βλέπε παρακάτω) τους προορίζουν, άλλωστε, ειδικά για τέτοιες καταστάσεις. Επίσης, η ακατανίκητη τάση των βλακών προς τις κάθε λογής αγελαίες εμφανίσεις (κοσμικές συγκεντρώσεις, και causerie^{*} που τρέφεται από τα περιεχόμενα των εφημερίδων και των ραδιοφωνικών εκπομπών, τη μόδα κ.λπ.) και τιμητικές διακρίσεις (τίτλοι, διπλώματα, παράσημα) είναι ύστερα από τα παραπάνω αυτονόητη.

* Ένα είδος προπολεμικού ΟΗΕ

* Κουτσομπολιό

3. Άλλα από πού είναι δεδομένη η πραγματική δυνατότητα της αποτελεσματικής δράσης της βλακικής αγέλης; Η δυνατότητα αυτή είναι απόλυτα δεδομένη, αντικειμενικά και ανεξάρτητα από το ψυχολογικό ελατήριο (του resentment) το οποίο αλλιώς δεν θα είχε καμιά κοινωνική δράση και κατά συνέπεια κοινωνιολογική σημασία.

Η δυνατότητα αυτή είναι δεδομένη από τη μοιραία θέση την οποία κατέχουν οι βλάκες στην κλίμακα του κοινωνικού διαφορισμού, θέση στην οποία είναι αναντικατάστατοι (γιατί είναι θέση υποδεέστερη) αλλά και απόλυτα απαραίτητοι για τον όλο κοινωνικό μηχανισμό, που βασίζεται απόλυτα στις κατώτερες βαθμίδες του. Πολύ καθαρά φαίνεται η εξάρτηση αυτή των ανωτέρων βαθμίδων (και προσώπων) από τις κατώτερες, όπου αυτή παίρνει καθαρά εκβιαστικές μορφές, τις οποίες ξέρουν όλοι οι κοινωνικοί άνθρωποι. Σαν παράδειγμα μπορεί να χρησιμεύει η παρέλκυση ή το θάψιμο μιας υπόθεσης σε οποιαδήποτε υπηρεσία από κατώτερους υπαλλήλους, η έκδοση εντάλματος συλλήψεως για καταζητούμενο εγκληματία, στην περίπτωση εκείνη που τα κατώτερα αστυνομικά όργανα είναι αλληλέγγυα προς αυτόν κ.λπ. κ.λπ.

4. Λαμβάνοντας υπ' όψη πια την επίκαιρη θέση των κατωτέρων βαθμίδων (και προσώπων) στον κοινωνικό διαφορισμό, γίνεται απόλυτα νοητή η άνοδός τους στις ανώτερες βαθμίδες, με κοινό μεταξύ τους συνασπισμό που αναδεικνύει εαυτούς και αλλήλους, απ' τη μια μεριά με οργανωμένη αντίσταση (boycotage) προς τα πάνω και παράλυση τυχόν αντιθέτων ενεργειών παραγόντων ανωτέρων του, για την ανάδειξη άλλου, πράγματι ικανού, προσώπου κι από την άλλη με οργανωμένη προώθηση δικού τους προσώπου στην ανώτερη βαθμίδα. Το φαινό-

μενο αυτό ονομάζεται κλίκα. Ότι την εξέλιξη αυτή κανείς δεν μπορεί να σταματήσει είναι φανερό, όσο φανερή είναι και η νομοτελειακή συνάρτηση των παραπάνω δεδομένων. Σύμφωνα με την ίδια συνάρτηση το φαινόμενο συνεχίζεται: «ενός βλακός προκειμένου μύριοι έπονται». Και ο βλάκας που αναδείχτηκε με τον τρόπο αυτό θα προωθήσει μόνο πρόσωπα κατώτερά του, ώσπου μια βίαιη απ' έξω επέμβαση υπαγορευόμενη από την ανάγκη κάποιου άλλου κοινωνικού οργανισμού ή ο φυσικός εκφυλισμός ενός τέτοιου οργανισμού από τα μέσα, επιφέρει κάποια θεμελιώδη ανατροπή ή και το τέλος του βίου του εκφυλισμένου πια οργανισμού. Έτσι π.χ. σε παρόμοια περίπτωση η κοινωνική ομάδα που ανέβηκε το 1910 ανέτρεψε την ιεραρχία των αξιών και των προσώπων και μέσα στον παλαιοκομματισμό και έκανε δυνατή την υπερφαλάγγιση των παλιών αρχηγών του από νέους (Γούναρη, Στράτο κ.λπ.). Σαν παράδειγμα για τη δεύτερη περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί η χωρίς καμιά αντίσταση παράδοση της εξουσίας από την παλιά κοινωνική ομάδα στην αναίμακτη «επανάσταση» του 1909. Πολλά άλλα παραδείγματα αποσύνθεσης ορισμένων άλλοτε ισχυρών οργανισμών όπως ο Βενιζελισμός και ο Αντιβενιζελισμός παρατηρούνται σήμερα, για μερικά από τα οποία δίνεται η ανάλυση αλλού.

5. Άλλα και οι χωρίς συνασπισμό και οργάνωση, χωρίς «κλίκα», ανερχόμενοι βλάκες ή ανίκανοι γενικώς που επικρατούν μόνο ατομικά, βρίσκονται εντούτοις δεσμευμένοι από τον κοινωνικό διαφορισμό σε ίσο βαθμό με τους οργανωμένους. Γιατί, αντικειμενικά, οι θέσεις που καταλαμβάνουν είναι τέτοιες, ώστε η ανεπάρκειά τους να είναι πλεονεκτική ή ανεκτή, ποτέ, όμως, θέσεις που απαιτούν πραγματικά προσόντα, από τις οποίες, και αν ακόμα φτάσουν σ' αυτές, ανατρέπονται και γκρεμίζονται με την

πρώτη δύσκολη περίσταση και από κάποιον μεγάλο ή μικρό πνέοντα άνεμο. Έτσι π.χ. πολλοί απ' αυτούς κατέλαβαν διαδοχικά πολλά αξιώματα της κοινωνίας και της Πολιτείας όπως του Προέδρου της Δημοκρατίας, του προέδρου του «Συνλόγου Προστασίας Εγκύων Μυιών», του γενικού γραμματέως της «Γενικής Συνομοσπονδίας Πολιτών Ποντικοπαγίδων» κ.ο.κ., αξιώματα, βέβαια, τα οποία ποτέ δεν θα επιδιώξει ένας σοβαρά απασχολούμενος άνθρωπος. Σ' αυτά τα αξιώματα πρέπει να προστεθούν και τιμητικές διακρίσεις όπως παράσημα, διπλώματα, δεξιώσεις κ.λπ. οι οποίες ανέκαθεν απετέλεσαν ευπρόσδεκτα και έντονα αναζητούμενα θέματα μεγάλων σατιρικών έργων της λογοτεχνίας, στα οποία απαθανατίστηκε ο ανώνυμος αυτός κοινωνικός τύπος. Την άνοδο του βλάκα διευκολύνουν πολλά ειδικά προσόντα για το σκοπό αυτό: η παντελής έλλειψη προσωπικότητας, η οποία εκδηλώνεται με τη μόνιμη απουσία γνώμης για κάθε θέμα, με το φόβο της ενδεχόμενης διαφωνίας με κάθε άνθρωπο, η ολιγόλογη ανιαρότητά του, που θεωρείται από τους αφελείς βαθειά σκέψη και σοβαρότητα, οφειλόμενη στην πραγματικότητα στην ανεπανόρθωτη έλλειψη πνεύματος και πολιτισμού κ.λπ. Τέτοιοι π.χ. είναι δύο κλασικοί και αντίθετοι τύποι σοβαροφανών βλακών: ο «ψωνίζων» και ο «causeur». Ο «ψωνίζων» έχει φανερό χαρακτηριστικό της βλακώδη πονηριά στο μέρος εκείνο του ανθρωπίνου σώματος, όπου, στους ανθρώπους, βρίσκεται συνήθως το πρόσωπο. Η ευφυΐα του, που πιστεύει ότι έχει και ότι την κρύβει προσεκτικά, βρίσκεται στο ν' ακούει μόνο αυτά που λένε οι άλλοι σχολιάζοντάς τα μ' εξυπνακίστικο ηλίθιο μειδίαμα. Δεν απαντάει γιατί δεν είναι «κουτός», βέβαια, να «εκτεθεί». Κάθε άνθρωπο πριν απ' όλα τον θεωρεί εχθρό του που παραφυλάει να του αρπάξει κάποια εκδήλωσή του με σκοπό να τον «εκ-

θέσει» από κακοήθεια στους εχθρούς του. Κάθε άνθρωπο που από την αρχή εκφράζει τη γνώμη του τον θεωρεί χωρίς κανένα δισταγμό «βλάκα», κρύβοντας προσεκτικά ο ίδιος τη δική του ευφυΐα πίσω από ένα συγκαταβατικό μειδίαμα. Έχει την πανέξυπνη άποψη ότι ήταν ηλίθιοι όλοι όσοι είχαν γνώμη, οι συγγραφείς βιβλίων, ο Καντ άδικα φιλοσόφησε και ο Μπετόβεν έκανε μεγάλη ηλιθιότητα συνθέτοντας τις μουσικές του συμφωνίες. Η περιφρόνησή του προς τους διανοούμενους και κυρίως τους αγωνιζόμενους και προς τους καλλιτέχνες είναι απέραντη. Τους ευφυολόγους τους θεωρεί γελωτοποιούς προορισμένους να τον διασκεδάζουν και γελάει όχι με τα ευφυολογήματά τους αλλά με τη βλακεία τους να λέγουν ευφυολογήματα χωρίς κάποιο πρακτικό σκοπό. Όλες αυτές τις ανοησίες των αποκαλούμενων ευφυών ο «ψωνίζων» καλύπτει με μειδίαμα αυτοπεποίθησης, συγκατάβασης και μετριόφρονης υπεροχής...

O *causeur* συνάδερφος του παραπάνω αποτελεί αληθινή κοινωνική μάστιγα, γιατί θεωρεί σαν *causerie* το να λέει στους ταλαιπωρους συνανθρώπους του αυτά που διάβασε στις εφημερίδες, αυτά που άκουσε στο ραδιόφωνο, αυτά που του είπαν κάποιοι στο δρόμο, φτάνοντας στα σχόλιά του, όταν αποφασίσει να κάνει σχόλια σε δυσθεώρητα ύψη οξυδέρκειας και πνευματικής χάρης: ότι π.χ. τη νύχτα επικρατεί «αναμφίβολα» σκοτάδι, τη βροχή ακολουθεί «οπωσδήποτε» η υγρασία κ.ο.κ. Σ' αυτά καμιά φορά προστίθεται και η «προστατευτική» στάση του απέναντι στους πνευματικά ανώτερους του, με σκοπό να τους υποτιμήσει στα μάτια του κόσμου κλπ. με γενικό κι ανεπανόρθωτο αποτέλεσμα την κατάκτηση της γενικής «συμπάθειας» του κόσμου και την απονομή του περίφημου διπλώματος του «συμπαθούς», εναντίον του οποίου με σάτιρα που σφάζει ξεσηκώθηκαν όλοι οι πνευματώ-

δεις άνθρωποι των αιώνων, αυτοί που σημάδεψαν τις σελίδες της ιστορίας, θεωρώντας αυτό, άγνωστο γιατί, σαν την χειρότερη βρισιά.

III

6. Τέλος, είναι ενδιαφέρον εδώ το φαινόμενο μερικών ευφυών ανθρώπων, οι οποίοι διαισθανόμενοι με το ένστικτό τους τον ανυπέρβλητο ρόλο των βλακών και τη λαμπρή τους κοινωνική σταδιοδρομία, εννοείται στην «χρυσή» μέση οδό της μετριότητας, αποφασίζουν να πάξουν το ρόλο αυτό, για ν' ανέβουν, «κάνοντας την πάπια», όπως ευφυέστατα λέγεται από το λαό. Άλλα αυτός ο ρόλος είναι εξαιρετικά δύσκολος για δύο λόγους: Πρώτο, υποκειμενικά, η ύπαρξη πνευματικής και ψυχικής ζωής έχει, όπως είναι γνωστό, αναπότρεπτες αντανακλάσεις πάνω στην εξωτερική φυσιογνωμία, οι οποίες και με την τελειότερη ηθοποιία, δύσκολα κρύβονται, εκτός από την περίπτωση κατά την οποία υπάρχει ταλέντο μεγάλου ηθοποιού. Η απλή παρουσία του ευφυούς ανθρώπου είναι, κατά κανόνα, για τον βλάκα στο έπακρο προκλητική. Το ψυχολογικό σύμπλεγμα των συναισθημάτων που εξαπολύει σ' αυτόν είναι το ίδιο ακριβώς μ' εκείνο του καταδιωκόμενου και πανικόβλητου ζώου ή ανθρώπου σε κατάσταση φυγής ή άμυνας. Το μίσος, ο φόβος, η δειλία συμπλέκονται με το θράσος με τέτοιο τρόπο, που δηλώνει για το εξασκημένο μάτι σαφώς σε κάθε φράση, ιδίως «υποτιμητική» ή «ειρωνική», την κατάσταση άμυνας. Δεύτερο, από την άποψη του βλάκα, η ένστικτη καχυποψία του είναι τέτοια, ώστε η ηθοποιία του ευφυούς να καταντάει μάταιη και η πραγματική του ειλικρίνεια να εκλαμβάνεται για ηθοποιία. Ο βλάκας, σαν πιο κοντινός στο ζωικό βασίλειο, έχει την ένστικτη καχυποψία έτσι

ανεπτυγμένη, ώστε να μη μπορεί να διαγνώσει ή να εννοήσει συλλογισμούς και λογικούς υπολογισμούς του ευφυούς, βασιζόμενους όχι στο ένστικτο, αλλά στη διάνοια. Άοπλος κι ανυπεράσπιστος απέναντι στους ψυχρούς υπολογισμούς της ξένης διάνοιας, της οποίας ο μηχανισμός είναι σ' αυτόν νοητικά απροσπέλαστος, μια και μόνο άμυνα διαθέτει, ακριβώς όπως το ζώο και ο πρωτόγονος άνθρωπος: την ένστικτη καχυποψία. (Ετσι εξηγείται και η φυσική και πνευματική κατωτερότητα των λαών, που βασικά εμπνέονται από την καχυποψία – την οποία με αυταρέσκεια εκλαμβάνουν σαν «ευφυία» – απέναντι στους Ευρωπαίους, που δεν την έχουν καμιά ανάγκη, επειδή αντιλαμβάνονται νοητικά τον κόσμο. Απ' αυτά φαίνεται, επίσης, σαφώς ότι η καχυποψία και η προερχόμενη απ' αυτήν πονηρία είναι ακριβώς το αντίθετο της ευφυίας σχετικά με το ρόλο αυτής να εκτοπίζεται πάντοτε από τη δεύτερη. Λέμε αντίθετο μόνο σχετικά με το ρόλο, γιατί η διάνοια δεν είναι κάτι το ανεξάρτητο ή αντίθετο του ενστίκτου, αλλά ίσα ίσα η ανάπτυξη και ο πλουτισμός του με λογικά μέσα στην αρχική του πάντοτε κατεύθυνση).

7. Πονηρία είναι η ενεργητική όψη της καχυποψίας και το δεύτερο στάδιό της, δηλαδή η δράση της, δράση, όμως, ζωικά αμυντικής φύσης, γιατί προϋποθέτει την «πνευματική» κατωτερότητα και την «πνευματική» αμηχανία του βλάκα, σαν ζώο ενστικτώδους και «πνευματικά» πανικόβλητου. Η απλή καχυποψία είναι άμυνα παθητικής φύσης, γιατί αποτελεί εγκεφαλική ενέργεια, σχηματισμό συλλογισμών και συμπερασμάτων, που οδηγούν σε «πράξεις» («τον γέλασε» κ.λπ.) οπότε ενεργεί πάνω σε άλλα άτομα. (Είναι άσχετο το ζήτημα της βλακώδους ποιότητας των συλλογισμών και συμπερασμάτων). Η χρησιμοποίηση κιόλας αυτών των βλακωδών συλλογι-

σμών και συμπερασμάτων, με μια λέξη της πονηρίας, χρησιμοποίηση, όμως, που επιδρά γενικότερα ψυχολογικώς πάνω σε άλλο άτομο, δηλαδή χρησιμοποίησή της σε συνδυασμό με στοιχεία κατώτατης πνευματικής υποστάθμης (κολακεία, ψέμα, ραδιουργία, συκοφαντία, σωματεμπορία, «συμπαθής» μορφή του βλάκα ακόμα, επίκληση της πολυτεκνίας του, προσφορά ανήθικων και εύκολων υπηρεσιών στο κολακευόμενο πρόσωπο, «χαφιεδισμός», «ξεσκονίσματα», το «κάνει τον καραγκιόζη», ή τον ζιγκολό, χειροφιλήματα στον «Εθνικό Κυβερνήτη», εκφωνήσεις λόγων, συρραφή κολακευτικών στίχων, μεταφορά λαχανικών*, κ.λπ. κ.λπ.) τέτοια, λέμε, χρησιμοποίηση της πονηρίας, κατάσταση θετική, ενεργός και προσοδοφόρα, ονομάζεται επιτηδειότητα. Εδώ συμβαίνει κοσμοϊστορικό γεγονός: ότι η δύναμη αυτών των μέσων επικράτησης των βλακών είναι τέτοια – λόγω της ευτέλειας και της διανοητικής κατωτερότητας των κολακευόμενων προσώπων – ώστε ο βλάκας, κατά παράβαση – φαινομενικά – της βλακείας του, να φτάνει στο σκοπό του και να πρωθείται ή να επικρατεί! Δεν γνωρίζουμε, όμως, μα την αλήθεια, ποια κατηγορία βλακών είναι εδώ η πιο επικίνδυνη και ψυχολογικά η πιο αποσυνθετική για την κοινωνία: εκείνη η οποία κατορθώνει τα παραπάνω ή εκείνη – γιατί δημιουργείται και δεύτερη – η οποία θεωρεί σαν ευφυείς τους βλάκες που αναφέραμε; (Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και οι «ευφυέστατοι» εκείνοι αριβίστες πάσης φύσεως του δημοσίου βίου, που πιστεύουν πως δεν έχει κα-

* Εδώ εντάσσονται και κάμποσοι «λαμπροί» λογοτέχνες και λόγιοι που στη ζωή τους πηγαινοέρχονταν στην «Αριστερά», οι οποίοι σιτίστηκαν από την 4^η Αυγούστου, ορισμένοι έγραψαν και τους ύμνους του καθεστώτος όπως οι Σκουλούδης, Μυριβήλης, Βρεττάκος. Άλλοι: Απ. Δασκαλάκης, Ν. Τωμαδάκης, Μ. Λουντέμης, Κ. Σούκας, Γ. Βαλέτας, Ν. Παππάς, Ρ. Μπούμη-Παππά, Β. Δασκαλάκης, Α. Τερζάκης, Μ. Κανελής...

μιά σημασία τι κάνει και τι λέει κάποιος σήμερα και αύριο, γιατί «μέσα στην σύγχυση του λαού λησμονούνται τα πάντα», παραγνωρίζοντας οι άτυχοι το γεγονός, ότι, αν τυχαίνει να λησμονεί ο «λαός», δεν λησμονούν, όμως, τα στελέχη και οι ηγέτες του και ότι κι αν ακόμα ολόκληρος ο λαός αποτελείται από λωποδύτες και παλιανθρώπους, αυτός ο ίδιος ακριβώς ο λαός έχει τη μοχθηρή αξίωση να μην είναι τέτοιοι οι αναδεικνυόμενοι απ' αυτόν ή εκείνοι οι οποίοι οπωσδήποτε επηρεάζουν τις τύχες του, και που, από ένστικτο αυτοσυντήρησης και δικαιοσύνης – γιατί εφοδιασμένοι με περισσότερα μέσα τον *ανταγωνίζονται αθέμιτα* – επιθυμεί να είναι *άσπιλοι*, αλλιώς τους τιμωρεί). Γιατί, μόνο από την άποψη της δεύτερης αυτής κατηγορίας βλακών μπορεί να μπει το ερώτημα: ποιος είναι ο βλάκας, αυτός που κολακεύει ή αντίθετα αυτός που κολακεύεται; Άλλα δεν αμφισβητείται ότι όλα αυτά τα μέσα της «επιτηδειότητας» είναι άσχετα εντελώς με την ευφυΐα και ότι κανείς ευφυής δεν έχει ανάγκη να τα χρησιμοποιήσει, αφού αυτός επικρατεί με την αξία του. Ούτε αμφισβητείται ότι είναι τα ευκολότερα «πνευματικώς», μέσα. Ότι ο κολακευόμενος, αν πιστεύει στην ειλικρίνεια του επιτήδειου είναι βλάκας, ούτε αυτό αμφισβητείται. Πώς, όμως, μπορεί ν' αμφισβητηθεί ότι αν ο κολακευόμενος είναι βλάκας, βλάκας είναι υποχρεωτικά κι εκείνος που πείθει ένα βλάκα; Γιατί, αλίμονο! κανείς ευφυής έως τώρα δεν μπόρεσε να πείσει βλάκα και καμιά συνεννόηση δεν πέτυχε ποτέ μεταξύ ετερογενών εγκεφάλων. «Δύο κεφάλια για να συνεννοηθούν πρέπει να είναι ή εξίσου άδεια ή εξίσου γεμάτα», είπε κάποτε επιγραμματικότατα ο πρύτανης της ελληνικής δημοσιογραφίας, διευθυντής της «Νέας Ημέρας»*. Η κλασσική κάθε φορά αποτυχία

* Πρόκειται για τον Ι. Λ. Χαλκοκονδύλη (1874-1951).

των ευφυών εκείνων ανθρώπων που κάποτε προσπάθησαν προς στιγμήν να μπουν στον ψυχοδιανοητικό κόσμο των βλακών, για να τους πλησιάσουν με το σκοπό να πετύχουν κάτι από τους πανίσχυρους αυτούς εξουσιαστές των υψηλότερων αξιωμάτων, υπήρξε πραγματικά τραγική έως το σημείο, να οδηγηθούν αυτοί οι άτυχοι στην απελπισία, καμιά φορά και στον τερματισμό της σταδιοδρομίας τους και στο θάνατο, ενώ ποτέ κανένα σύννεφο δεν διετάραξε την αξιοθαύμαστη σύμπνοια μεταξύ των βλακών... Σαν αναμφισβήτητη συνέπεια η παραπάνω δεύτερη κατηγορία αυτών θεωρεί τους ευφυείς αυτούς βλάκες! Υπάρχει και τρίτη κατηγορία βλακών, πιο κυνική και η οποία με κομψοπρέπεια παροξύνοντας τα πράγματα λέει: «Η μεγαλύτερη βλακεία είναι η ευφυία!», κρίνοντας ωφελιμιστικά και χωρίς να προσδιορίζει ακριβώς την ... δική της θέση!

IV

8. Αν ο βλάκας καταφεύγει στην επιτηδειότητα λόγω των φτωχών πνευματικών του μέσων, απ' την ίδια έλλειψη ανωτέρων πνευματικών μέσων οδηγείται και στην απάτη. Όπως είναι γνωστό απάτη είναι η αποσιώπηση της αλήθειας ή η παρουσίαση ψευδών πραγμάτων σαν αληθινών. Απ' τον ίδιο τον ορισμό της συμπεραίνεται ότι η απάτη δεν εξηγεί την ευφυία του απατεώνα – γιατί κάθε άνθρωπος μπορεί να παρουσιάσει ψεύτικα πράγματα σαν αληθινά και ο ίδιος ο βλάκας – αλλά την ευπιστία του θύματος. Ότι, λοιπόν, ο βλάκας καταφεύγει σ' αυτή σαν διανοητικά ευκολότερο μέσο, επειδή στερούμενος ευφύιας, είναι ανίκανος να μεταχειριστεί έντιμα μέσα, είναι αυτονόητο, γιατί έντιμα μέσα – σαν δυσκολότερα – χρησιμοποιεί μόνο αυτός που έχει πραγματική προσωπική

αξία. Από πού, λοιπόν, προέρχεται η πλατιά διαδεδομένη αντίληψη, ότι ο απατεώνας όχι μόνο αποκλείεται να είναι ευφυής, αλλά υποχρεωτικά είναι βλάκας; Αυτή η αντίληψη προέρχεται από την «θεωρία» του βλάκα σχετικά με την ευπιστία. Συνηθισμένος ο βλάκας να «σκέφτεται» όχι με τον διανοητικό μηχανισμό, αλλά με χοντροκομμένες απ' έξω εντυπώσεις, δεν ερευνάει τις αιτιοκρατικές σχέσεις, αλλά περιορίζεται στο γεγονός μιας επιτυχημένης απάτης, γεγονός από το οποίο και μόνο συμπεραίνει την βλακεία του θύματος και την ευφυία του απατεώνα. Νομίζουμε ότι επαρκώς αναλύθηκε ότι η απάτη δεν οφείλεται στην ευφυία. Ότι, όμως, η ευπιστία του θύματος αποτελεί βλακεία, αυτό είναι αληθινό μνημείο «βλακικής» διάνοιας και πολιτιστικής υποστάθμης. Γιατί η ευπιστία ενός ατόμου που προϋποθέτει τα άλλα άτομα σαν έντιμα (και συνεπώς σαν ευφυή) είναι ασφαλώς το μέγιστο των τεκμηρίων της πνευματικής του ανάπτυξης και του πολιτισμού του. Όσο ψηλότερα στις βαθμίδες της ευφυίας και του πολιτισμού στέκεται ένα άτομο ή ένας λαός (οι Ευρωπαίοι σε σχέση με τους Ανατολίτες) τόσο περισσότερο εύπιστος είναι. Ο τελευταίος των βλακών θα μπορούσε να εξαπατήσει έναν Καντ ή έναν Μπετόβεν και ο τελευταίος των Ελλήνων έναν Ευρωπαίο... Το μειδίαμα του οίκτου που σκορπούν οι «αφελείς» κουτόφραγκοι, δημιουργοί των πνευματικών αξιών και εξουσιαστές του κόσμου, πάνω στους δύστυχους «έξυπνους» της Μεσογείου και της Ανατολής, ας είναι και η τιμωρία των βλακών και για τούτη την «θεωρία» τους!

V

9. Ότι ο βλάκας, ακολουθώντας την ένστικτη καχυποψία του, βρίσκεται μέσα στην πραγματικότητα, αυτό είναι

αναμφισβήτητο και τον τοποθετεί στον κοινωνικό βίο σε «ανώτερη» μοίρα π.χ. του μεταφυσικού του οποίου ο ενστικτώδης κόσμος έχει πάθει νοσηρή ατροφία σε σχέση με τον διανοητικό του κόσμο, που έχει χάσει κάθε επαφή με την πραγματικότητα. Εάν δεχτούμε, όπως είμαστε υποχρεωμένοι, πρώτο ότι το ένστικτο είναι αλάθητο, σαν ανεξήγητο και άφθαρτο. Δεύτερο ότι ο κόσμος των ενστικτών είναι ο κατεξοχήν φυσικά υγιής κόσμος. Τρίτο ότι η κοινωνία σαν συνέχεια της φύσης είναι υγιής οργανισμός, που αποτελείται από υγιή άτομα, τότε το συμπέρασμα για την υπεροχή του βλάκα πάνω στο μεταφυσικό στην κοινωνία, είναι συμπέρασμα αναγκαστικό και ανέκκλητο, που επαληθεύεται άλλωστε από φυσική αναγκαιότητα από αυτή την ίδια κοινωνική πραγματικότητα όλων των εποχών και των λαών. Το ότι οι μεταφυσικοί επικράτησαν (όχι άνθισαν) σ' εποχές παρακμής των κοινωνιών δεν είναι «τυχαίο». Ο βλάκας, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, επειδή διαισθάνεται μέσα στην καχυποψία του την επίθεση από την μεριά του ευφυούς, είναι θεμελιακά μέσα στην πραγματικότητα, γιατί νιώθει σωστά τον κίνδυνο να καταλήξει κοινωνικά στην κάτω τάξη. Εάν με την καχυποψία αυτή και μόνο προστατεύεται από τον φυσικό προορισμό του, αυτό είναι άλλο ζήτημα.

Είναι φανερό, ότι το ένστικτο αποτελεί μέσο προσανατολισμού και βασικής άμυνας στον πρωτόγονο άνθρωπο, δεν αποτελεί όμως μέσο επικράτησης και υπεροχής στην προηγμένη κοινωνία με προηγούμενο κοινωνικό διαφορισμό και ανάπτυξη των νοητικών μέσων του ανθρώπου (των οποίων η κατά άτομα ανισότητα είναι εξίσου φυσικά δεδομένη).

Στην περίπτωση αυτή ο βλάκας μοιάζει με το ζώο, το οποίο από ένστικτο ξέρει να γλυτώνει από κάθε κίνδυνο, εκτός από την ανώτερη ωμή βία, στη ζούγκλα, μπαίνο-

ντας όμως σε κεντρικό δρόμο μεγαλόπολης, βρίσκεται ξαφνικά κάτω από τις ρόδες κάποιου αυτοκινήτου. Το αυτοκίνητο είναι άγνωστη και ακατανόητη γι' αυτό μηχανή, που βασίζεται, βέβαια, κατά τελευταίο λόγο στο ένστικτο του ανθρώπου, αλλά έχει κατασκευαστεί με το μυαλό του. Με ποιο τρόπο βρίσκονται κιόλας οι πνευματικά κατώτεροι άνθρωποι κάτω από τις ρόδες διαφόρων κοινωνικών «αυτοκινήτων» το δείχνει η θέση τους στην κάτω τάξη. Αυτή τη «μηχανή», βέβαια, δεν μπορεί να την αποφύγει και ο βλάκας, που η άνοδός του είναι αυστηρά περιορισμένη μέσα σ' ορισμένα πλαίσια. Τέλος, ότι ο μεταφυσικός ούτε το ζώο, ούτε τον βλάκα μπορεί να περιπλέξει σε ρόδες, αυτό είναι ευνόητο από το γεγονός ότι ο μεταφυσικός καβαλάει τον Πήγασο...

VI

10. Σχετικά με την κοινωνική προέλευσή τους διαπιστώνεται πως η παραγωγή βλακών δεν είναι «ταξική». Η πονηρή φύση δεν έδωσε σε μια ορισμένη κοινωνική τάξη αυτό το ζηλευτό προνόμιο. Όπως φαίνεται, χάρισε άφθονα στην εκάστοτε άνω τάξη απλώς τους διασκεδαστικότερους τύπους βλακών, αλλά δεν στέρησε καμιά άλλη κοινωνική τάξη, από τη σοβαρή συμβολή τους... Ο βλάκας υπουργός, που άγεται και φέρεται από τους υπαλλήλους του και τα μέλη ενός εργατικού σωματείου, που τα εκμεταλλεύεται ο πονηρός εργατοκάπηλος, αποτελούν δύο αντίθετα παραδείγματα του γεγονότος, ότι η βλακεία δεν έχει ταξική πατρίδα. Και είναι κυρίως ψυχολογικά τα περιεχόμενα που δημιουργούν τις ποικιλίες και τις παραλλαγές μεταξύ των βλακών. Ο fils à papa* της πάνω

* Παιδί του μπαμπά.

τάξης, που λόγω φυσικής ατροφίας του κόσμου του της βούλησης, παίρνει σοβαρά υπόψη της ατελείωτη σειρά των απαγορεύσεων της οικογένειάς του καθώς στερείται και πνευματικότητας δικής του, καταντάει στο τέλος τύπος χωρίς την παραμικρή προσωπικότητα. Αυτός ονομάζεται από την τάξη του με πολλή επιείκεια «καλό παιδί», και στην αντικειμενική διάλεκτο θα μπορούσε να ονομαστεί «ευπρεπής βλάκας», ενώ το «παιδί του λαού» στην ίδια περίπτωση ονομάζεται από τον ευφυέστερο και κυριολεκτούντα λαό πολύ δραστικά «κόπανος». Σημαντικά αυστηρότερη είναι οπότε η φυσική επιλογή μέσα στην κάτω τάξη: π.χ. ο fils à papa στην μαθητική του ηλικία απολαμβάνει την αγωγή, τα μορφωτικά μέσα και τις περιποιήσεις της τάξης του και παραμένει ψυχικά αμείωτος, πράγμα που μεγαλώνει τη γελοία αυτοπεποίθησή του στα γεράματά του, και μπορεί να φτάσει ανενόχλητα και σε υψηλά αξιώματα, η δε ατομική του ύπαρξη, πράγμα αχρείαστο, είναι γνωστή στην κοινωνία.

Αντίθετα, το παιδί του λαού και σκληρότερα χειραγωγείται από τους γονείς του και τους συμμαθητές του στο σχολείο, έως την πλήρη ψυχική εξουθένωση με σκληρή υποτίμηση, προπηλακισμούς, φάρσες, βρισιές και βιαιοπραγίες και δυσκολότερο είναι, μετά απ' αυτά, ν' ανεβεί την κοινωνική κλίμακα. Ο βλάκας των λαϊκών τάξεων έτσι και συμπαθέστερος είναι και άγνωστος και λιγότερο επικίνδυνος και γελοίος, σαν σεμνότερος και στερημένος από αυτοπεποίθηση ή έπαρση, από τον βλάκα των ανωτέρων τάξεων. Αυτός ο τελευταίος, λόγω ατροφίας της βούλησης και της μαλθακότητας του οικογενειακού του περιβάλλοντος, αποκτάει και αηδιαστικό γυναικωτό χαρακτήρα. Άλλα, το πνευματικό προλεταριάτο κάθε ταξικής καταγωγής είναι ενιαίο.

11. Τέλος η ηθική σχέση μεταξύ βλάκα και επιτήδειου ή απατεώνα είναι απροσδόκητα διαφορετική από εκείνη που νομίζει συνήθως η «κοινή γνώμη». Ο συνηθισμένος κοινωνικός άνθρωπος θεωρεί τον επιτήδειο και τον απατεώνα σαν ανήθικους, αλλά και σαν κατηγορίες του ευφυούς. Συμβαίνει, όμως, τελείως το αντίθετο: ο επιτήδειος και ο απατεώνας είναι κατηγορίες του βλάκα. Και να πώς: είπαμε παραπάνω ότι η πονηρία, εκτός αν είναι μέσο άμυνας των ευφύων, όχι εναντίον των βλακών, αλλά εναντίον της πονηρίας τους, αποτελεί φυσική ιδιότητα των βλακών και μάλιστα την φυσική συνέπεια του γεγονότος, ότι, λόγω ατροφίας του διανοητικού τους μηχανισμού, αποτελεί την μόνη άμυνά τους εναντίον κάθε επίθεσης που έρχεται απ' έξω. Από την διαπίστωση αυτής της αλήθειας μέχρι την παρακάτω αλήθεια υπάρχει ένα και μόνο βήμα: ότι μόνο ο πνευματικά ανάπτηρος έχει ανάγκη την επιτηδειότητα και την απάτη για να προωθηθεί ή να επικρατήσει. Κανένας άνθρωπος αξίας δεν έχει ανάγκη να γίνει επιτήδειος ή απατεώνας. Η καθημερινή κοινωνική πείρα διδάσκει ότι τα επίθετα αυτά ποτέ δεν μπόρεσαν να «κολλήσουν» σε ανθρώπους πραγματικής αξίας, που, αν υπήρξαν μισητοί, χαρακτηρίστηκαν ίσως σαν «κακού», σαν «καταχθόνιοι», σαν «γόντες», σαν «τορπιλητές», ή σαν «λιβελογράφοι», ποτέ, όμως, σαν επιτήδειοι ή απατεώνες, κι όταν ακόμα υπήρξαν συντηρητικοί στις σχέσεις τους με τους υπόλοιπους ανθρώπους και κατόρθωσαν πάντα να προωθηθούν ή να επικρατήσουν! Άλλωστε, απόλυτη εσωτερική συνέπεια της πνευματικής αναπτηρίας του βλάκα είναι όχι μόνο η αγελαία του τάση, όχι μόνο η προώθησή του «πλάτη με πλάτη» με τη λεγεώνα των ομοίων του, όχι μόνο η προσφυγή στα

πιο φτηνά μέσα της επιτηδειότητας, στην έλλειψη αντίθετης «γνώμης», στην προσφορά εύκολων και ανήθικων εκδουλεύσεων και στην κολακεία, αλλά και η συστηματική αποφυγή κάθε σύγκρουσης και κάθε μάχης. Κι όταν ακόμα ο βλάκας με την μορφή του επιτήδειου ή του απατεώνα, εξαναγκαστεί να δώσει μάχη, θα την δώσει με τα πνευματικά ευκολότερα και συνεπώς ανηθικότερα όπλα: το ψέμα, τη διαστροφή, τη ραδιουργία και τη συκοφαντία. Από δω βγαίνει και το ακλόνητο δόγμα: *η ανηθικότητα είναι αποκλειστικό προϊόν των βλακών!*

DE IMBECILLITATE*

Φίλε κύριε Διευθυντά,

Φοβερό το θέμα, φοβερότερο το τόλμημα και επομένως φοβερότατη η περιπέτεια της μελέτης περί βλακών. Οι συζητήσεις, οι οποίες έλαβαν απίθανες για τον όγκο της διαστάσεις, διακρίνονται σε σοβαρές και σε καφενειακές. (Καφενειακή συζήτηση είναι όχι όταν η συζήτηση μεταφέρεται στο καφενείο, αλλά όταν το καφενείο μεταφέρεται στη συζήτηση. Ο τόπος είναι τελείως άσχετος. Γιατί το καφενείο είναι έννοια κι όχι πράγμα). Όλ' αυτά όχι αδικαιολόγητα. Οι κατηγορίες στις οποίες διαιρέθηκε ο αναγνωστικό κοινό είναι οι παρακάτω:

α) *Oι δημοσιογράφοι.* Αυτοί αποτελούν, ευτυχώς, ακόμα το αλάτι της γης. Πρώτο, γιατί διαθέτουν προσωπικό ταλέντο, με το οποίο του προίκισε η μητέρα φύση, σε ώρα που πολύ μακρύς κατάλογος απόντων σημειωνόταν όταν μοιράζονταν απ' αυτήν οι προσωπικές αξίες και τους οποίους δημιούργησε η ίδια η φύση σαν αντιστάθμισμα των συγγραφέων και τυπογράφων επιστημονικών βιβλίων. Δεύτερο, γιατί, αυστηρή συνέπεια αυτού, είναι περισσότερο άκακοι και λιγότερο προκατειλημμένοι από

* Περί βλακείας.

τους επαγγελματίες άλλων επαγγελμάτων. Τρίτο, γιατί διαθέτουν ζωηρότερο προσωπικό ενδιαφέρον για και νούργια πράγματα και οξύτατο αισθητήριο για την οποιαδήποτε αξία τους. Και τέταρτο, τέλος, γιατί βρίσκονται σ' επαγγελματικό ανταγωνισμό με τους επιστήμονες.

Στους δύο απ' αυτούς τους κ. Παύλο Παλαιολόγο («Ελεύθερο Βήμα», 24.10.1941) και Κώστα Βάρναλη («Πρωία», 30.10.1941 και 31.10.1941), που έκαναν εκτενέστερη κριτική και διατύπωσαν γόνιμες παρατηρήσεις, καθώς και στους κ. Δημήτριο Νίτσο («Ακρόπολις», 30.10.1941) και Ηλία Μπρεδήμα* («Πρωινός Τύπος», 30.10.1941) που έδειξαν την πρέπουσα κατανόηση της σημασίας του θέματος, εκφράζω από δω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες.

β) *Oι γενικά μορφωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι παρατήρησαν τις μοιραίες ελλείψεις της μελέτης, αλλά τις απέδωσαν σε αντίστοιχους λόγους (π.χ. ο περιορισμένος χώρος) και δεν έχασαν από τα μάτια τους την ουσία. Αυτούς τους αναγνώστες τους διακρίνει, εκτός από την απόλυτη καλή πίστη, και η εκτίμηση του ύφους και της διατύπωσης, καθώς και του χιούμορ, χωρίς γι' αυτό να καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η μελέτη είναι μόνο ή κυρίως χιουμοριστική. Αυτή η κατηγορία των αναγνωστών γνωρίζει και ακριβώς και καλόπιστα τι είναι επιστήμη και ότι το χιούμορ μπορεί να βλάψει μια επιστημονική μελέ-*

* Οι αναφερόμενοι τέσσερις δημοσιογράφοι συμβαίνει να είναι σύνθετες προσωπικότητες στον πολιτιστικό χώρο της εποχής, αλλά και συνεργάτες των πιο έγκυρων εφημερίδων. Ακόμα δεν είναι τυχαίο ότι καλύπτουν ολόκληρη την ιδεολογική γκάμα: Βάρναλης (αριστερός), Παλαιολόγος και Μπρεδήμας (δημοκρατικοί), Νίτσος (δεξιός). Αποσπάσματα από τους «Βλάκες» δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά όταν άναψε το «σκάνδαλο Κωσκοτά» προς εξήγησιν της εθνικής ξεφτίλας...

τη τότε μόνο όταν προβάλλεται στη θέση επιστημονικών επιχειρημάτων κι όχι για την σκιαγράφησή τους.

Μένει σ' αυτούς να κρίνουν ποια είναι εκτός απ' αυτά η επιστημονική πρωτοτυπία ή όχι της μελέτης. Δε νομίζω, όμως, ότι βλάπτεται έστω και ελάχιστα επιστημονικά αν αφαιρεθεί το χιούμορ, γιατί παραμένει ο επιστημονικός σκελετός, η αυστηρή, ακόμα, ανεύρεση και διερεύνηση των αιτιοκρατικών σχέσεων μέσα στα φαινόμενα και μεταξύ τους. Για όλα τούτα έγινε προσπάθεια όση και για κάθε άλλη επιστημονική εργασία, δική μου ή ξένη, είναι δε γνωστό και σ' αυτούς ακόμα τους επιστήμονες, ότι σε μια επιστημονική μελέτη καμιά άλλη φράση δεν επιτρέπεται παρά η φράση «κατεβλήθη προσπάθεια», γιατί στην επιστήμη δεν υπάρχει πουθενά το τέρμα αυτής της προσπάθειας.

Απ' αυτή την κατηγορία αναγνωστών – των οποίων οι παρατηρήσεις προέρχονται από τις πραγματικές ελλείψεις της μελέτης – προέρχεται ανάμεσα στα άλλα και η αντίρρηση σχετικά με την έννοια του βλάκα και η αντίρρηση σχετικά με τη σχέση μεταξύ βλάκα και επιτήδειου, θέματα στα οποία θα επανέλθω παρακάτω.

γ) *Oι οπωσδήποτε «θιγόμενοι»*, για τους οποίους θα έπρεπε να γίνει πολύς λόγος. Η κοινωνιολογία και οι κοινωνικές επιστήμες γενικά έχουν το μεγάλο για τους εργάτες τους ατύχημα να παίρνουν το υλικό τους από το φλέγον και ζέον κοινωνικό περιβάλλον, όπου τα πάθη και τα συμφέροντα σχηματίζουν αληθινό πανδαιμόνιο. Μέσα στο πανδαιμόνιο αυτό σχηματίζονται και οι «γνώμες» των ανθρώπων που συμπλέκονται για κείνα που γράφονται από άλλους για τις συμπλοκές τους. Και ο μεν κοινωνιολόγος, θα πρέπει κανονικά να έχει και ψυχικά μπράτσα πολιτικού, για να μπορέσει να σταθεί σε απόσταση από εκείνους που συμπλέκονται, και όχι μόνο να

τους κρίνει αντικειμενικά, αλλά και ν' αντιμετωπίσει λίγων, πολλών ή όλων μαζί την δυσφορία, το μίσος ή την επίθεση. Αλλά ο κοινωνιολόγος εκείνος ο οποίος, με αυτά τα δεδομένα, θα ζητήσει ή θα λάβει υπόψη του και τις «γνώμες» των συμπλεκομένων για την γνώμη που έχουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους θα είναι τουλάχιστον αφελής. Στους ατυχείς που θίγονται, λοιπόν, οι οποίοι τίποτε δεν έχουν να μας πουν στο επιστημονικό πεδίο και κανένα επιστημονικό σφάλμα να μας υποδείξουν, γιατί και αν υπάρχουν σφάλματα, δεν τα βλέπουν, αλλ' αντίθετα – καθώς προέβλεψε κιόλας η μελέτη – με άλλα μέσα προσπάθησαν να τα βγάλουν πέρα με την αλήθεια, ένα μόνο έχουμε να πούμε με πόνο καρδιάς: δεν φταίει κανείς, αλλά η φύση. Η φύση, όμως, είναι μεγαλόψυχη γιατί τα όπλα που απαρίθμησε η μελέτη γι' αυτούς, τους δίνει όλη την ελευθερία να τα μεταχειριστούν και εναντίον της...

Η απόσταση του κριτή από το θέμα, ιδίως όταν αυτό ταυτίζεται με τον ίδιο θετικά ή αρνητικά – και κάθε κοινωνιολογικό θέμα ταυτίζεται με κάθε κοινωνικό άνθρωπο – είναι ζήτημα πνευματικής ανωτερότητας και ψυχικής αντοχής όχι τυχαίας, κι αυτό το ξέρουν όλοι εκείνοι που κάποτε επιχείρησαν, αδιαφορώντας για ό,τι άλλο, να πουν την αλήθεια, εκτός αν λάθεψαν. Άλλα υπάρχει πάντα έντιμος και επιστημονικός τρόπος για την αποκάλυψη των λαθών. Τα μεγάλα παραδείγματα δεν λείπουν, από τον Σοπενάουερ και τον Νίτσε έως τον Άλφρεντ Αντλερ. Αυτός ο τελευταίος, ιδρυτής της ατομικής ψυχολογίας, που το ενδιαφέρον του για την κοινωνιολογία είναι πολύ μεγάλο, αντιμετωπίζοντας την οξύτατη αντίδραση όχι μόνο των συναδέλφων του, αλλά και των αναγνωστών του – γιατί κάθε άνθρωπος αρχικά έχει το «σύμπλεγμα κατωτερότητας» και σε κανένα, βέβαια, δεν είναι ευχάριστο να το μάθει – αναγκάστηκε να δηλώσει ότι

ο αναγνώστης εκείνος ο οποίος δεν θα υπερπήδησει τα εσωτερικά του εμπόδια αποκλείει τον εαυτό του από τη θεραπεία. Αυτός ο ίδιος ο κοινωνιολόγος ερευνητής υπόκειται και στο «σύμπλεγμα κατωτερότητας» και σε κάθε άλλη απ' έξω ψυχολογική επιρροή και γι' αυτό η πνευματική του αντικειμενικότητα και ψυχική αντοχή απέναντι στον εαυτό του πρώτα πρώτα πρέπει να είναι τέτοιας δύναμης, ώστε να ξεπερνάει την πνευματική απόσταση και την ψυχική αντοχή όλων μαζί των κοινωνικών ατόμων. Την υπερπήδηση των εσωτερικών εμποδίων, κάθε είδους υποκειμενισμού και ατομικών εξωτερικών επιρροών από τον ερευνητή κοινωνιολόγο όχι χωρίς λόγο ο Φραντς Οπενχάιμερ θεώρησε σαν ιδιαίτερο αντικείμενο της κοινωνιολογικής επιστήμης και πολύ πετυχημένα το ονόμασε «persönliche Gleichung» (προσωπική εξίσωση). Άλλ' αν τούτα ισχύουν για τον ίδιο τον ερευνητή, ο οποίος επιτέλους έχει συμφέρον, αν θέλετε, από την αντικειμενικότητα, γιατί εύλογα φιλοδοξεί να επιζήσει η εργασία του μιας οποιασδήποτε προσωρινής επικαιρότητας, περισσότερο ισχύουν για τον κριτή, που είναι ο κάθε αναγνώστης κι ακόμα περισσότερο για τον κριτικό, που είναι επαγγελματίας κριτής και μια φορά ακόμα περισσότερο για τον κριτικάστρο, που είναι επαγγελματίας κριτικός! Διότι, αν από σφάλματα είναι απαλλαγμένοι μόνο εκείνοι που δεν σκέφτονται τίποτε ή δεν κάνουν τίποτε κι αν από το άλογο μπορεί να πέσει μόνο ο καβαλάρης κι όχι ο βαρκάρης, τίποτε δεν εμποδίζει, όμως, αυτόν τον τελευταίο να είναι τόσο φοβερότερος κριτικάστρος, όσο περισσότερο παρατείνεται ο πόλεμος και μαστίζει η απραξία την κίνηση του λιμανιού του Πειραιά.

δ) *Oι φιλήσυχοι.* Αυτοί είναι για όλα σεβαστοί και ευυπόληπτοι πολίτες, την ιδιωτική τους ζωή δεν έχει κανείς το δικαίωμα να κρίνει, γιατί ο καθένας την τακτο-

ποιεί όπως θέλει. Αλλά αυτοί έχουν ένα μόνο ελάττωμα, να θεωρούν κάθε άλλη ανθρώπινη δράση, πνευματική ή πραγματική σαν συνέχεια της πνευματικής ζωής και συγκεκριμένα των υγιών, αναμφίβολα, αρχών από τις οποίες πρέπει να διέπεται η ομαλή και αδιατάρακτη οικογενειακή ζωή: δηλαδή τη έλλειψη αναταραχών και την απόλυτη σύμπνοια. Ότι, βέβαια, κάτω από τέτοιες συνθήκες η επιστήμη θα γινόταν αδύνατη είναι φανερό, γιατί αυτή, όπως είναι γνωστό, δεν σέβεται τίποτε άλλο εκτός από την αλήθεια, όσο πικρή κι αν είναι και όσες αναταραχές κι αν προκαλεί. Γιατί, ακόμα, η αναταραχή και η διαφωνία, δηλαδή αρχές αντίθετες με την ησυχία και την οικογενειακή ζωή, απετέλεσαν ανέκαθεν το αγαπητό της έδαφος, την αγαπητή της πατρίδα και τις μεγαλύτερες δυνάμεις της γονιμοποίησής της. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τις κοινωνικές επιστήμες, η γένεση των οποίων οφείλεται στις κοινωνικές αντιθέσεις και τα αντικείμενα, από την πάλη των τάξεων έως την θεωρία για τους βλάκες, βρίσκονται σε διαρκή κοινωνικό αναβρασμό, λόγω της οξύτατης πάλης των ενδιαφερομένων και των αντιενδιαφερομένων κοινωνικών ατόμων και ομάδων. Τους φιλήσυχους, που δεν ανήκουν ακριβώς ούτε στην κατηγορία των βλακών, ούτε στην κατηγορία των ευφυών, αλλά αποκλίνουν κάθε φορά πότε προς τη μία και πότε προς την άλλη κατηγορία, συνηθίζεται να μην πειράζουν οι επιστήμονες κοινωνιολόγοι. Τους πειράζουν μόνο τότε όταν οι φιλήσυχοι ξεπερνώντας το, από τη φύση και την κοινωνία, δεδομένο σ' αυτούς περιθώριο ζωής, δεν αρκούνται μόνο εξεγείρονται οι ίδιοι εναντίον κάθε πνευματικής ή πραγματικής διαταραχής, άσχετα από την ωφέλειά της και την γονιμοποίηση της επιστήμης και της κοινωνικής προόδου, αλλά κάνουν το λάθος να εκφέρουν και «γνώμες», με σκοπό τον επηρεασμό των ασχέτων

και με γνώμονα την ησυχία και την οικογενειακή ζωή. Στην περίπτωση αυτή οι φιλήσυχοι κινδυνεύουν να γίνουν γελοίοι. Αλλά, ποιος φταίει; Κανένας, μόνο οι ίδιοι. Ας είναι πιο μυαλωμένοι οι φιλήσυχοι, αφού, μάλιστα, πώς να το πούμε, ασκούν και το επάγγελμα του συνετού. Με αυτούς τους ευλογημένους η αλήθεια είναι ότι κάθε μελέτη είναι εκ των προτέρων εκτεθειμένη σε δυο εκ διαμέτρου αντίθετους κινδύνους: να εκφραστούν εναντίον της, οπότε, πιθανόν, βλάπτουν την αποτελεσματικότητά της σ' αυτούς που δεν έχουν δική τους γνώση ή δική τους αντίληψη ή να εκφραστούν υπέρ της, οπότε βλάπτουν εκ του ασφαλούς την αξία της... Κανένας συγγραφέας μέχρι τώρα δεν μπόρεσε στην πραγματικότητα να διαρρυθμίσει με ωφέλειά του τις σχέσεις του με τους τρομερούς αυτούς ταραξίες, που με νέες αναταραχές εμφανίζονται σαν εχθροί των αναταραχών, τους ... φιλήσυχους!

Η νομική επιστήμη γνωρίζει δυο έννοιες του βλάκα: το βλάκα σαν υποκείμενον δικαιοπραξιών του Αστικού Δικαίου κα το βλάκα σαν υποκείμενον του Ποινικού Νόμου. Οι δύο αυτές έννοιες στηρίζονται στην ιατροψυχολογική αντίληψη για το βλάκα, χωρίς, όμως, να είναι για κανένα λόγο οι ίδιες (διάβαζε παρακάτω), αλλά παραλλαγμένες κατά τις ανάγκες του Δικαίου και προσαρμοσμένες στην εφαρμογή του. Θα εξετάσουμε, λοιπόν, και τις έννοιες αυτές, για να έρθουμε τελικά στην κοινωνιολογική έννοια του βλάκα, σε παραλλαγή και αυτών των ίδιων των νομικών του εννοιών, σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινωνιολογίας και σε προσαρμογή προς την τοποθετηση και την εξήγηση του κοινωνικού βλάκα. Ο πιστός οπαδός του μεγάλου Ντεμολόμπ και σαν πιστός μετα-

φραστής του, ο δικός μας Παπαρρηγόπουλος* δίνει τον παρακάτω ορισμό της βλακείας στο Αστικό Δίκαιο, που μεταφέρθηκε από τότε από τον Ντεμολόμπ και στον Παπαρρηγόπουλο και στον μέχρι σήμερα ισχύοντα σε μας νόμο περί απαγορεύσεως και επιτροπείας: «... η βλακεία είναι κατά το μέλλον ή ήττον εντελής ατονία των πνευματικών δυνάμεων, εξ ης ουδεμίαν δύναται να συλλάβῃ έννοιαν ο πάσχων. Συνήθως είναι οργανικόν νόσημα, δύναται όμως να προκύψῃ και εκ βιαίας διαταράξεως του όλου οργανισμού ή εκ του βαθυτάτου γήρατος. Δεν έχει δε διαλείμματα. Μάταιον είναι να βασανίσωμε το ορθόν των διακρίσεων τούτων υπό την έποψιν της φρενολογικής παθολογίας. Αρκεί ημίν τούτο, ότι ο δικαστής άμα πεισθεί, τη βοήθεια των ειδημόνων, ότι το λογικόν τινός προσώπου πάσχει σπουδαίαν διατάραξιν ή μεγάλην ατονίαν εξ ων αδυνατεί να διοικήσῃ τα ίδια συμφέροντα, δύναται και οφείλει μάλιστα, κηρρύττων αυτόν εις κατάστασιν απαγορεύσεως, να διορίσῃ εις αυτόν προστάτην και αντιπρόσωπον προς διοίκησιν των συμφερόντων του». (Παπαρρηγόπουλος, Αστικόν Δίκαιον, III, 1869, σελ. 476-477). Από τις υπογραμμισμένες από μένα φράσεις αυτού του ορισμού συμπεραίνονται δύο πράγματα, τα οποία πολύ διεξοδικότερα διαπραγματεύεται ο ίδιος ο Ντεμολόμπ «βασανίζων και το ορθόν των διακρίσεων τούτων», όπως φαίνεται από τα παρακάτω: Πρώτο, ότι και ο αστικός βλάκας δεν είναι απόλυτη, αλλά σχετική έννοια και δεύτερο ότι και οι διακρίσεις αυτές μεταξύ

* Υπάρχουν ολόκληρα χωρία του Παπαρρηγόπουλου που μεταφράστηκαν κατά λέξη απ' τον Ντεμολόμπ, χωρίς ν' αναφέρεται ο συγγραφέας! Πράγμα που σημαίνει ότι και κάποιοι παλαιότεροι ακολουθούν ... αναδρομικώς τις μεθόδους πολλών νεωτέρων: Μεταφράζουν οι άθλιοι κατά λέξη χωρίς να αναφέρουν τους συγγραφείς, χωρίς να κοκκινίζουν!

των τεσσάρων συμβατικών ειδών της παραφροσύνης, οπότε και ο ορισμός του βλάκα στο Αστικό Δίκαιο, απέχουν πολύ από την αυστηρή και τελική επιστημονική σύλληψη. Ο Ντεμολόμπ, μάλιστα, δεν λέει, όπως ο Παπαρηγόπουλος, ότι ο βλάκας «καμιά έννοια δεν μπορεί να συλλάβει» (το οποίο βρίσκεται σ' αντίθεση και προς τις πιο πάνω υπογραμμισμένες φράσεις του ίδιου του Παπαρηγόπουλου), αλλ' αντίθετα βγαίνει συμπέρασμα ότι ο βλάκας, ανάλογα με το βαθμό της βλακείας του, μόνο σ' ελάχιστες περιπτώσεις πρέπει να μπαίνει κάτω από εποπτεία ή υπό απαγόρευση γιατί σε πολλές περιπτώσεις είναι σε θέση να δικαιοπρακτεί. Ακόμα, ο Ντεμολόμπ μιλάει όχι για απουσία εννοιών, αλλά για απουσία ιδεών, που σημαίνει αφηρημένων εννοιών, πράγμα που θα μου χρησιμεύσει πολύ από δω και πέρα σχετικά με τον κοινωνικό βλάκα. Άλλα, να ο ορισμός του Ντεμολόμπ: «Η βλακεία είναι αδυναμία ενός πνεύματος, που δεν έχει τη δύναμη της σύλληψης εννοιών. Είναι η απουσία των ιδεών, η ηλιθιότητα, παρατηρείται συχνά εκ γενετής κ.λπ.» (Σ. Ντεμολόμπ: *Μαθήματα επί του Κώδικος του Ναπολέοντος*. Πραγματεία της νομικής ανηλικιότητος, της κηδεμονίας και της χειραφεσίας, ΙΙ, Παρίσιοι 1880, σελ. 291). Ο μεγάλος αυτός νομικός κάνει συντριπτική κριτική της ιατροψυχολογικά παραδομένης έννοιας του βλάκα, έννοιας του βλάκα, έννοιας που από τότε, το 1880! και η σύγχρονη ψυχολογία και ιατρική δεν παραδέχεται πια παρά μόνο σαν αρρώστια (όπως θα δούμε παρακάτω). Φτάνει, μάλιστα, σε μεταρρύθμιση και προσαρμογή της στις ανάγκες του Δικαίου, ενδιαφερόμενος όχι μόνο εννοιακά και επιστημονικά, αλλά και κοινωνικά για τον κίνδυνο της απαγόρευσης πολλών ανωτέρων βλακών, αν η τότε ιατροψυχολογική αυτή απόλυτη έννοια, που καλύπτει μόνο τους κατώτερους βλάκες, εφαρ-

μοζόταν γενικά από το Δίκαιο, χωρίς εξέταση των ατομικών περιπτώσεων και των διαφόρων βαθμίδων της βλακείας (σελ. 293-298). Μετά την αναφορά των τριών νέων ορισμών ο Ντεμιολόμπ διερωτάται: «Αυτή η ταξινομημένη ονοματολογία είναι πλήρης. Είναι, όμως, ακριβής;» Και απαντάει: «Από άποψη επιστήμης ψυχολογίας και ιατρικής σκεφτόμαστε ότι πρέπει ν' αναγνωρίσουμε την ανεπάρκεια, ακόμα και την ανακρίβεια του διαχωρισμού, που στηρίχτηκε στο άρθρο μας 489» (σελ. 293), παραπέμπεται δε στην συνέχεια στον ειδικό Castenleau Moniteurdes. Μετά και την παράθεση και κριτική πολλών ειδικών γνωμών και ιατρών ψυχολόγων και πάλι λέει: «Δεν υπάρχει συνεπώς πλήρης ομοφωνία, ούτε βεβαιότητα πλήρης επιστημονική. Το θέμα δεν υπάρχει στο ν' αναζητήσουν οι δικαστές πολύ ή λίγο επιστημονικά την επιρροή αυτής ή άλλης εγκεφαλικής βλάβης στις ικανότητες του ανθρώπου γενικά, αλλά να γνωρίζουν, πράγματι, εάν το πρόσωπο για το οποίο ζητείται η απαγόρευση διατηρεί ακόμα μια ικανή αντίληψη των υποθέσεων της αστικής ζωής, κατάλληλη ικανότητα ν' ανταποκριθεί στην κανονική και συνηθισμένη πορεία της διαχείρισης μιας περιουσίας».

Αλίμονο! Πού βρίσκεται ο καθαρός και τέλειος λογισμός; Και ο πρώτος σπόρος της τρέλας, της οποίας ένα είδος είναι η βλακεία, δεν είναι σχεδόν πάντοτε μέσα σ' αυτόν τον ίδιο το λογισμό;

Παράλληλα είναι και τα συμπεράσματα και των συγγραφέων του Ποινικού Δικαίου για την έννοια του ποινικού βλάκα. Να τι γράφει π.χ. ο Τ. Ηλιόπουλος: «Η βλακεία είναι το αποτέλεσμα της παρεμπόδισης της πνευματικής ανάπτυξης, που έχει σαν αιτία είτε την εκ γενετής ενυπάρχουσα έλλειψη στην διάπλαση του εγκεφάλου, είτε την μετέπειτα, στην αρχή της ζωής βλάβη του από

την ανάπτυξή του. Εκδηλώνεται με την ανικανότητα του αρρώστου για κάθε διανοητική γενική λειτουργία, δηλαδή για την σύλληψη ιδεών και τον σχηματισμό εννοιών και κρίσεων». (Ηλιοπούλου, *Σύστημα του Ελληνικού Ποινικού Δικαίου*, I, 1919, σελ. 191-192). Βλέπουμε, λοιπόν, κι από δω ότι η βλακεία δεν είναι μόνο αρρώστια, όπως συμβαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά και φυσική κατάσταση ορισμένων ανθρώπων, όπως συμβαίνει σε περισσότερες περιπτώσεις. Βέβαια, οι περιπτώσεις της δεύτερης κατηγορίας είναι πολύ δυσκολότερες για την επιστημονική ανάλυση, αλλά όχι λιγότερο είναι ακόμα περισσότερες και σε κοινωνικά αποτελέσματα απείρως πλουσιότερες. Ο βλάκας μ' αυτή την έννοια μοιάζει με το ζώο και τον πρωτόγονο άνθρωπο, γιατί έχει ειδική αδυναμία για τον σχηματισμό αφηρημένων εννοιών. Και είναι γνωστό ότι όσο περισσότερο πολιτισμένος είναι ο άνθρωπος, τόσο περισσότερο σκέφτεται με αφηρημένες έννοιες (θαυμάσια ανάλυση δίνει ο Όσβαλντ Σπέγκλερ στο περίφημο έργο του *Der Untergang des Abendlandes* καθώς κι ο Λεβύ-Μπρύλ, βλέπε παρακάτω), αλλά τόσο περισσότερο ανόθεντο και ασφαλές είναι αντίθετα το ένστικτό του, με τις διανοητικές του συνέπειες, το οποίο ακόμα παραβλέπεται από την παλιά ψυχολογία, όπως θα δούμε παρακάτω. Θα ήταν αστείο, άλλωστε, να εθεωρείτο σαν «αρρώστια» η φυσική αυτή διανοητική και ψυχολογική κατάσταση του βλάκα, την οποία αυτός την έχει κοινή με τον πρωτόγονο (γι' αυτό ειδικότερα βλέπε Λεβύ-Μπρυλ: *Lamentalité primitive*). Αλλά, όχι μόνο δεν πρόκειται για αρρώστια για τη μεγάλη πλειονότητα των βλακών και για την ολότητα των κοινωνικών βλακών, όχι μόνο τα ένστικτα αυτών είναι ισχυρότερα και γεμάτα λογικές συνέπειες μέσα στην κοινωνία, αλλά και από την έννοια του ποινικού βλάκα βγαίνει το ίδιο συμπέρασμα,

όσο κι από την αστική του έννοια: ότι ο βλάκας είναι βαθμική έννοια (Γκράντμπεγκριφ), όπως ρητά το λέει ο ερευνητής του άρθρου 50 του δικού μας Ποινικού Νόμου Τ. Ηλιόπουλος: «Αλλά, εκτός από την πλήρη διανοητική ανικανότητα υπάρχουν πολλοί άλλοι βαθμοί, κατά τους οποίους κάποια σχετική διανοητική ανάπτυξη δεν λείπει, αλλά βρίσκεται πολύ μακριά από το κανονικό μέτρο. Γι' αυτό και από τους κυρίως βλάκες (*Idiots-blodsinnige*) οι φρενολόγοι διακρίνουν τους άρρωστους στο μυαλό (*Imbéciles-schwachsinnige*) κατατάσσοντας σ' αυτή την τελευταία κατηγορία όλους αυτούς που παρουσιάζουν όχι τελείως λειψή διάνοια, αλλά κατώτερη του κανονικού μέτρου. Είναι, όμως, φανερό ότι σ' αυτήν την κατηγορία υπάρχει μεγάλη ποικιλία βαθμών και είναι πολύ δύσκολη η διάκριση των ορίων της παθολογικής κατάστασης από την απλή ηλιθιότητα» (σελ. 191, 192). Οπότε, υπάρχουν και κατά τους φρενολόγους, κυρίως και μη κυρίως βλάκες διαφόρων βαθμών, αλλά οπωσδήποτε βλάκες.

Αυτά για την έννοια και τον ιατροψυχολογικό και νομικό ορισμό του βλάκα από τα οποία συμπεραίνονται:

α) Ότι ο βλάκας και κατά την πρώτη και κατά την δεύτερη εκδοχή είναι βαθμική έννοια (Γκάντμπεγκριφ) και συνεπώς ότι αυτός δεν χρειάζεται να κλειστεί σε ψυχιατρείο, ούτε να τεθεί υπό αντίληψιν ή απαγόρευσιν, ούτε να στερηθεί του καταλογισμού για να είναι βλάκας. (Πολύ σπουδαίο κοινωνιολογικά συμπέρασμα). Τους βλάκες, σύμφωνα μ' όλα αυτά, που βρίσκονται στην ψυχιατρική κλίμακα και στην περιοχή του αστικού και ποινικού νόμου ονομάζουμε «κατωτέρους βλάκες», τους άλλους «ανωτέρους βλάκες». Μ' αυτούς τους τελευταίους ασχολήθηκα στην υπό συζήτηση μελέτη μου.

β) Ότι ο βλάκας έχει ειδική ανικανότητα για την σύλληψη ιδεών, δηλαδή εννοιών αφηρημένων, όχι όμως και

συγκεκριμένων, συνεπώς εννοιών «ενστικτωδών», που σχηματίζονται χωρίς την παρέμβαση της αφηρημένης σκέψης (Δεύτερο πολύ σπουδαίο κοινωνιολογικά συμπέρασμα).

γ) Ότι και μ' αυτά που συνάγονται από τον καθιερωμένο ορισμό του βλάκα, αυτός ο ορισμός δεν παύει να είναι ελλιπής, ανακριβής κ.λπ. κατά τον Νεμολόμπ και ως ένα βαθμό άχρηστος, κατά τον ίδιο νομικό και για το ίδιο το Δίκαιο. (Τρίτο συμπέρασμα πολύ σπουδαίο κοινωνιολογικά. Θα δούμε παρακάτω, με βάση τη σύγχρονη ψυχολογία, που οφείλονται οι ελλείψεις αυτού του ορισμού).

δ) Ότι και μετά όλα αυτά η πιο μεγάλη κατηγορία των βλακών που απομένει στην κοινωνία, μετά την αφαίρεση των έγκλειστων στα ψυχιατρεία, των υπό αντίληψιν ή απογόρευσιν και των ακαταλογίστων, είναι ακριβώς εκείνη, η οποία ευρύτατα εκτεινομένη, ελεύθερα σκεπτόμενη και δρώσα αποτελεί ενεργό παράγοντα όλων των κοινωνικών φαινομένων, χωρίς ν' αποτελεί αντικείμενο ούτε της Ψυχιατρικής, ούτε του Δικαίου. Αυτή την κατηγορία, που υπακούει απόλυτα στην κοινωνική νομοτέλεια, όπως όλα τα άλλα κοινωνικά άτομα, με ένα δικό της τρόπο, αποπειράθηκα να κάνω αντικείμενο της ψυχολογίας.

Ας δούμε τώρα πώς ο Νεμολόμπ, αντί να περιμένει την «συμφωνία» και την «βεβαιότητα» μεταξύ των γιατρών και ψυχολόγων, για να διατυπώσουν αυτοί τον τελικό ορισμό της βλακείας για να προχωρήσει στο Δίκαιο, αντίθετα όχι μόνο δεν τον έχει οδηγό του στις επιτακτικές ανάγκες του Δικαίου και προχωρεί χωρίς ιατροψυχολογικό οδηγό, αλλά κάνει κι αυτόν, όπως είδαμε παραπάνω,

αντικείμενο κριτικής από την άποψη του Δικαίου*. Ο συγγραφέας ... μας εμφανίζεται εντούτοις σαν υπερβολικά απασχολημένος από τα αυστηρά συστήματα της επιστήμης της ψυχολογίας και της ιατρικής και σα να μην έχει υπολογίσει αρκετά το νομικό και το δικαστικό στοιχείο. Ωστόσο, παραπέρα: «...ορισμένες προτάσεις που η ψυχολογία και η ιατρική θα μπορούσαν, ίσως ν' αποδεχτούν, εκφράζονται με τρόπο απόλυτο για μια δικαστική σκέψη» (σελ. 297). Ο Ντεμολόμπ με πολλή λεπτομερειακή κριτική πολλά σχετικά ζητήματα τα αναπτύσσει στο κεφάλαιο που αναφέραμε παραπάνω, απ' το οποίο, όμως, (αφορά ειδικότερα τους νομικούς) παίρνουμε, τελειώνοντας, το παρακάτω απόσπασμα, στο οποίο διατυπώνεται περιεκτικά η θέση του απέναντι στο πρόβλημα: «Ότι

* Αυτό, από την άλλη μεριά, μπορεί να γονιμοποιήσει αντίστροφα την ιατρική και ψυχολογική θεωρία του βλάκα, όταν οι γιατροί και οι ψυχολόγοι παίρνοντας αφορμή από την ανεπάρκειά της σε κάποιο άλλο επιστημονικό πεδίο, οδηγηθούν στην μεταρρύθμισή της ή σε μια άλλη τελείως διαφορετική θεωρία. Έτσι συνηθίζεται να γονιμοποιούνται αμοιβαία οι διάφορες επιστήμες, όπως ξέρουν όλοι αυτοί που ζουν και για την επιστήμη και όχι μόνο από την επιστήμη. Και οι ελλείψεις της ιατρικής και της ψυχολογίας, τις οποίες διαπιστώνει από τη νομική πλευρά ο Ντεμολόμπ, προαναγγέλλουν πράγματι την από τότε εξέλιξη των δύο τούτων επιστημών! Γιατί ο τομέας του Δικαίου αποτελεί μια πραγματικότητα, έτσι όπως θα δούμε κι ο κανονικός τομέας. Και η πραγματικότητα και μόνη δημιουργεί την επιστημονική ανάγκη για την εξήγησή της και η ανάγκη αυτή δημιουργεί στη συνέχεια τις επιστημονικές έννοιες. Οι έννοιες είναι υπηρέτες της επιστημονικής ανάγκης και όχι η επιστημονική ανάγκη υπηρέτης των έννοιών. Εξαίρεση του βασικού αυτού μεθοδολογικού κανόνα αποτελούν μόνο οι «επιστήμονες», αυτοί οι άτυχοι προλετάριοι του πιο άτυχου επαγγέλματός τους, οι οποίοι στην πνευματική και ψυχική τους φτώχεια ούτε την επιστημονική αγωνία αισθάνθηκαν, ούτε τις έννοιες μπόρεσαν να καταλάβουν. Γιατί τ' αποδημητικά αυτά πουλιά αποφεύγουν, αλίμονο, το ψυχρό κλίμα και ποτέ δεν κτίζουν τις φωλιές τους μέσα σε «κρανία γεγυμνωμένα»!

πρέπει τέλος να κατανοήσουμε τις ψυχικές αρρώστιες, όχι μόνο από άποψη ψυχολογική και ιατρική, αλλά από άποψη επίσης νομική και δικαστική» (σελ. 294).

Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε από την ανάγκη των πραγμάτων και τη νομική επιστήμη η ιατροψυχολογική έννοια της βλακείας στο Δίκαιο μας δίνει το παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο έπρεπε ν' αντιμετωπιστεί από την ανάγκη των πραγμάτων την κοινωνιολογική επιστήμη η νομική έννοια του βλάκα στην κοινωνιολογία. Τα πράγματα, σε πρώτη ανάλυση, είναι κιόλας σαφή και σαφής, επίσης, είναι η θέση του βλάκα σαν αντικειμένου της κοινωνιολογίας: ο νομικός βλάκας είναι εκείνος ο οποίος αποτελεί το αντικείμενο του θετικού Δικαίου, δηλαδή του αστικού και ποινικού νόμου. Ποιες είναι οι εσωτερικές δυσκολίες του Δικαίου από τον ιατροψυχολογικό ορισμό του βλάκα του 1880 είναι νομικό ζήτημα, που δεν θα μας απασχολήσει άλλο. Ασφαλώς, η νεότερη ψυχολογία, που θα την επικαλεστώ παρακάτω, έχει επιφέρει ριζική ανατροπή και σ' αυτή την έννοια, την οποία μόνο ο δικός μας νόμος περί επιτροπείας και απαγορεύσεως δεν αντιλήφθηκε. Άλλα δεν σκέφτομαι, ούτε για λίγο, ν' αναμιχτώ στα ζητήματα των νομικών, παρά μόνο για να θαυμάσω την πεποίθηση κάποιων απ' αυτούς και την δοκησιοφία και για κοινωνιολογικά ακόμα θέματα, ενώ, αυτοί οι παράπλευροι επιστήμονες, δεν κατόρθωσαν ούτε μέσα στο χώρο του Δικαίου να πληροφορηθούν μερικά πράγματα... Επομένως, ο κοινωνικός βλάκας είναι, κατά τον αρνητικό ορισμό, ο κάθε βλάκας που δεν πλήττεται από τον αστικό και ποινικό νόμο και ελεύθερα κυκλοφορεί και δικαιοπρακτεί, του οποίου ο μικρότερος βαθμός βλακείας τον κάνει ικανό για να δικαιοπρακτεί και να είναι ποινικά υπεύθυνος. Κατά τον θετικό ορισμό το ανώνυμο πλήθος των κοινωνι-

κών ατόμων στα οποία παρατηρείται «λίγο πολύ εντελής ατονία των πνευματικών δυνάμεων» (κατά τον Παπαρρηγόπουλο) ή «αδυναμία του πνεύματος,, το οποίο δεν έχει τη δύναμη να σκέφτεται» και στο οποίο παρατηρείται «απουσία ιδεών» (κατά τον Ντεμολόμπ). Εάν τώρα προσθέσουμε και την κοινωνική νομοτέλεια, δηλαδή τους νόμους της λειτουργίας του κοινωνικού μηχανισμού, και τοποθετήσουμε τον κοινωνικό βλάκα μέσα σ' αυτόν, με όλο τον κύκλο των αλληλεπιδράσεων, όπως κάναμε στην συζητούμενη μελέτη μας, η κοινωνιολογία «νομιμοποιείται» απόλυτα απέναντι στις άλλες κοινωνικές επιστήμες και στο Δίκαιο, σχετικά με το αντικείμενο της έρευνάς της, τον κοινωνικό βλάκα, τον οποίο έχει μεν κοινό σαν εμπειρικό αντικείμενο (*erfahrvugsobjekt*) και με την ιατρική και με την ψυχολογία και με την νομική, αλλά εξετάζει σαν ιδιαίτερο αντικείμενο γνώσεως (*erkennnisobjekt*) μέσα στην κοινωνική νομοτέλεια. Τίποτε, λοιπόν, δεν έχει να πάθει η επιστημονική έννοια του κοινωνικού βλάκα, αν αυτή οριστεί νομικά κι αν ακόμα επικαλεστεί κανείς νομικούς θεωρητικούς, αφού απ' αυτούς βγαίνει όχι μόνο η έννοια του κοινωνικού βλάκα. Με μόνη, όμως, διαφορά ότι ο κοινωνικός βλάκας κατατάσσεται στους «ανώτερους βλάκες» γι' αυτό και δεν πλήγηται από τον αστικό και ποινικό νόμο. Άλλα το ατύχημα το οποίο συνέβη στη νομική, επειδή συνέπεσε νομικοί να έχουν λιγότερες σχέσεις με την ψυχολογία, το ατύχημα, δηλαδή, ότι χρησιμοποιείται ακόμα στο Δίκαιο η έννοια περί βλακείας του 1880, παρά την πνευματική δυσφορία που τότε είχε εκδηλώσει ο δυνατός Ντεμολόμπ, το ατύχημα αυτό, κανένας λόγος δεν συνέτρεχε να συμβεί και στην κοινωνιολογία, της οποίας οι σχέσεις με την ψυχολογία είναι άμεσες.

Η κοινωνιολογία, λοιπόν, στο πρόσωπο του ταπεινού της εργάτη, του υπογράφοντος, δικαιούται να θεωρήσει όχι μόνο ανεπαρκή, αλλά και ριζικά λαθεμένη την κοινωνιολογική έννοια του βλάκα, όπως αυτή προκύπτει par élimination, από τη νομική του έννοια. Γιατί αυτή η έννοια πιστοποιεί την ύπαρξη ευρύτατης κοινωνικής κατηγορίας «ανωτέρων βλακών», έξω από τον αστικό και ποινικό νόμο, σαν ιδιαιτέρου αντικειμένου της κοινωνιολογίας, δίνει περίπου τα επιφανειακά χαρακτηριστικά τους (ύφεση των πνευματικών τους δυνάμεων, αδυναμία σύλληψης ιδεών κ.λπ.). Βασιζόμενη, όμως, στην παλιά (ιντελλεκτουαλιστική) ψυχολογία, αντιμετωπίζει την βλακεία σα φαινόμενο καθαρά εγκεφαλικό, οπότε φαινόμενο που πιστοποιείται μηχανικά – πειραματικά και συνεπώς εμπειρικά αναμφισβήτητο (από δω και ολόκληρη η τότε ιατροψυχολογική απολυτότητα, εναντίον της οποίας προφητικά στρέφεται ο Ντεμολόμπ) ενώ η νεότερη ψυχολογία των ενστίκτων (Λέοναρντ Νέλσον, Μακ Ντούγκαλ κ.α.) και η ψυχολογία της σχολής Φρόνντ – Άντλερ επεκτείνεται έως τέτοιο σημείο σε βάθος στην ανθρώπινη ψυχή, ώστε να φτάνει στην εκ θεμελίων ανατροπή των σχέσεων μεταξύ ψυχής ή ενστίκτων, ορμεμφύτων υποσυνειδήτου κ.λπ. και εγκεφάλου και να θεωρεί τον εγκέφαλο σαν τροφοδοτούμενο από νόμους και λειτουργίες που βρίσκονται εντελώς έξω από το μηχανισμό του. Η βλακεία, σύμφωνα μ' αυτά και ιδίως μετά τη θεωρία του Άλφρεντ Άντλερ για το «σύμπλεγμα κατωτερότητας», θεωρία τεραστίας κοινωνιολογικής σημασίας, όπως θα μου δοθεί σύντομα η ευκαιρία ν' αποδείξω και σε σχετικό βιβλίο μου, η βλακεία, λοιπόν, σύμφωνα μ' αυτά αποτελεί στους ανωτέρους βλάκες κυρίως ψυχικό φαινόμενο και όχι εγκεφαλικό μόνο, όπως φάνηκε άλλωστε σ' εκείνους οι οποίοι πρόσεξαν και στην περί βλακών μελέτη

μου, όπου διαρκώς γίνεται αναφορά στα ψυχολογικά στοιχεία του κοινωνικού αυτού τύπου (παρ. 2, 5, 6, 7, 9, 11). Έτσι η απολυτότητα της ιντελλεκτουαλιστικής ψυχολογίας, αφού έχει κιόλας υποστεί μεγάλη νοθεία, με τον, κάτω από ειδικές ανάγκες του Δικαίου, επιβληθέντα σχετικισμό, διαλύεται πια από την ίδια την ψυχολογική επιστήμη, από την οποία προκύπτει ότι όχι μόνο υπάρχει μεγίστη κατηγορία κοινωνικών βλακών, έξω από τον αστικό και ποινικό νόμο, που εξηγείται ψυχολογικά και κοινωνιολογικά, αλλά και ότι κι αυτοί οι ίδιοι οι νομικοί βλάκες κάθε άλλο είναι παρά μόνο εγκεφαλικοί και κατά τρόπο μηχανικό, μονομερή και «αναμφισβήτητο», αναγνωρίσιμοι και συνεπώς απαγορευτέοι ή μη απαγορευτέοι, τιμωρητέοι ή αθωοτέοι, αλλά εξηγούνται με βάση άλλα στοιχεία, άλλα κριτήρια και άλλες μεθόδους. Την έκταση της επίδρασης αυτών των θεωριών πάνω στο Δίκαιο, είναι αρμόδιοι ν' αντιληφθούν μόνο οι νομικοί, εμάς δεν μας ενδιαφέρει εδώ. Αλλά η επιστημονική αποκατάσταση των εννοιών και των λειτουργιών του ψυχικού μηχανισμού σε σχέση με τον εγκέφαλο δημιουργεί την επαφή της ψυχολογίας με την κοινωνιολογία στο θέμα τούτο, το οποίο μόνο με τις προϋποθέσεις αυτές μπορεί να ερμηνευτεί κοινωνιολογικά. Γιατί:

α) Ολόκληρη η πλευρά των ψυχολογικών (κοινωνικών) αντιδράσεων του βλάκα (ανήθικα μέσα, κλίκα κ.λπ.) κατά της τοποθέτησής του στην αρμόζουσα να εξηγηθεί εγκεφαλικά με την βλακεία του, πρώτο γιατί τούτο είναι λογικά παράλογο και δεύτερο γιατί εγκεφαλικά φαινόμενα δεν δημιουργούν κοινωνική δράση παρά μόνο μέσω των ενστίκτων και των ορμεμφύτων. Αυτή δε την κοινωνική δράση των παραπάνω βλακών επρόκειτο ακριβώς να εξετάσει η κοινωνιολογία, σε αντίθεση με το Δίκαιο, το οποίο σκοπεύει στην εξασφάλιση της αδρά-

νειας των νομικών ή κατωτέρων βλακών μέσω του αστικού και ποινικού νόμου (αντίληψη, απαγόρευση και ακαταλόγιστο). Όταν ο εγκέφαλος που όσο κατώτερος είναι τόσο περισσότερο γίνεται εκτελεστικό όργανο του ενστίκτου και του ορμεμφύτου, για να μην περιλάβουμε και το υποσυνείδητο της ψυχανάλυσης, τότε η πράξη του βλάκα είναι λογική, επειδή είναι ενστικτώδης κι όχι «βλακώδης». Γιατί τα ένστικτα και τα ορμέμφυτα εξουδετερώνουν ή συσκοτίζουν την αφηρημένη σκέψη (σε πιο πολύπλοκα φαινόμενα), αλλά ευνοούν απόλυτα τη συγκεκριμένη, ενστικτώδη, πρωτόγονη σκέψη σε απλά φαινόμενα (παρ. 2, 7, 9, της μελέτης περί βλακών).

β) Κατά την ιντελλεκτουαλιστική ψυχολογία αποκλείεται π.χ. το φαινόμενο των ανερχομένων βλακών. Γιατί, σύμφωνα μ' αυτήν, και οι ανώτεροι βλάκες, απλώς και μόνο λόγω της πνευματικής τους κατωτερότητας, θα πρέπει να βρίσκονται μόνο «κάτω» και ποτέ «πάνω». Πώς συμβαίνει, όμως, και το αντίθετο; Τα πράγματα, λοιπόν, δεν είναι τόσο απλά... Η δράση του ενστίκτου και γενικότερα του ψυχολογικού μηχανισμού αναπληρώνει μ' επιτυχία σε πολλές περιπτώσεις μια ορθή ή ευφυής σκέψη, γιατί όπως είναι γνωστό η αντικειμενική επιτυχία της ευφυούς σκέψης εξαρτάται και από την τυχαία σύμπτωση εξωτερικών και ασχέτων μ' αυτήν παραγόντων. Έτσι, π.χ. εάν οι παράγοντες αυτοί βοηθούν στην επιτυχία της βλακώδους και όχι της ευφυούς σκέψης, θα επιτύχει, βέβαια, η βλακώδης – προς μεγάλη κατάπληξη των σχολαστικών δασκάλων της ιντελλεκτουαλιστικής ψυχολογίας, αλλά προς βεβαίωση της κοινωνιολογικής χρησιμότητας της ψυχολογίας των ενστίκτων και της Ατομικής Ψυχολογίας, με τις οποίες και μόνο μπορεί ν' αντιμετωπιστεί κοινωνιολογικά το πρόβλημα. Ένα δεύτερο πρό-

χειρο παράδειγμα αποτελεί η παροιμιώδης γαϊδουρινή επιμονή του βλάκα, σπρωγμένη από το τυφλό ένστικτο και μόνο και ριζικά απρόσιτη σε κάθε λογική και ψυχολογική πραγματικότητα. Ο ευφυής άνθρωπος κι όταν ακόμα δεν δει τους υπολογισμούς του να αποτυχαίνουν στην πράξη (όπως π.χ., όταν ανακαλύψει λογικό σφάλμα) ιδιαίτερα μάλιστα όταν συμβεί αυτό, θα στηριχτεί σε άλλους ορθότερους υπολογισμούς ή θα πειστεί να παραιτηθεί από την προσπάθειά του. Ο βλάκας, όμως, άτρωτος απέναντισε κάθε συμπέρασμα και ανίκανος να διδαχθεί από οποιεσδήποτε αποτυχίες του, θα επιμείνει και, επειδή μόνο μια φορά θα συντρέξουν τυχαία οι εξωτερικοί αστάθμητοι παράγοντες, ή επειδή φυσιολογικά θα πέσει σε ψυχική ή υλική πια κούραση, ο στόχος του θα επιτύχει. Και το φαινόμενο αυτό, λοιπόν, παραμένει ανεξήγητο από την ιντελλεκτουαλιστική ψυχολογία, κατά την οποία ο βλάκας, λόγω της «ατονίας των πνευματικών του δυνάμεων» (με την οποία και μόνο επιστημονικά πολύ φτωχά χαρακτηρίζεται) πρέπει οπωσδήποτε ν' αποτύχει. Η κοινωνική επιτυχία ή αποτυχία του ενδιαφέρει, κυρίως, την κοινωνιολογία και είναι συνδεδεμένη άμεσα κι απόλυτα με τον κόσμο των ενστίκτων, των ορμεμφύτων και των συναισθημάτων και γενικότερα με τον ψυχολογικό κόσμο.

γ) Το ίδιο το ένστικτο ή, ακριβέστερα, το ορμέμφυτο της αγέλης, το οποίο χρησιμεύει σαν βάση και σαν κινητήρια δύναμη θεμελιωδών κοινωνικών φαινομένων (όπως ο συνασπισμός, η οργάνωση, ο σνομπισμός, η μόδα, η κοινωνική τάξη, η μάζα, η κλίκα κ.λπ.) και όλες οι κοινωνικές και αξιολογικές δραστηριότητες και μετατροπές που ξεκινούν από δω, για να μιλήσουμε όπως ο Χέγκελ, «της ποσότητας σε ποιότητα», αυτό το ίδιο το ορ-

μέμφυτο, λοιπόν, της αγέλης, στοιχείο συστατικό της υπόστασης και της δράσης του κοινωνικού βλάκα ιδιαίτερα, είναι στοιχείο ψυχολογικό, του οποίου απλή προέκταση είναι η εγκεφαλική βλακεία και έχει την ίδια κοινωνιολογική σημασία κι αν ακόμα θεωρήσουμε την εξαιρετική ανάπτυξη αυτού του ορμεμφύτου όχι σαν αιτία, αλλά σαν αποτέλεσμα της εγκεφαλικής βλακείας.

δ) Ο κοινωνικός διαφορισμός μεταξύ των βλακών (παρ. 3 και 4 της μελέτης), οι ατομικοί κοινωνικοί βλάκες (παρ. 5), η σχέση μεταξύ βλάκα και ευφυούς (παρ. 6), τα φαινόμενα της καχυποψίας, της πονηρίας και της επιτηδειότητας (παρ. 6 και 7), της απάτης (παρ. 8), η σχέση μεταξύ βλάκα και μεταφυσικού (παρ. 9), η ταξική προέλευση των βλακών (παρ. 10), και τέλος η ηθική του βλάκα (παρ. 11) είναι φαινόμενα στο σύνολό τους ψυχολογικά με βάση τις παραπάνω ψυχολογικές αρχές κι όχι απλώς εγκεφαλικά και προϋποθέτουν κατά την κοινωνιολογική τους ανάλυση, τα παραπάνω δεδομένα.

Ας μου επιτραπεί στο σημείο αυτό ν' απαντήσω στην ενδεχόμενη, διατυπωμένη σε μένα, αντίρρηση, ότι στην μελέτη μου ασχολούμαι όχι με τους βλάκες, αλλά με τις μετριότητες, ότι άδικα χαρακτηρίστηκαν εκεί σαν βλάκες οι απλές μετριότητες, αντίρρηση, που σαν όρο σύγκρισης έχει την παθολογική έννοια του βλάκα, η οποία, βέβαια, δεν έχει καμιά σχέση με τον κοινωνικό βλάκα. Αλλά είναι απ' όλα τούτα φανερό, ότι το ζήτημα του χαρακτηρισμού του κοινωνικού βλάκα σαν μετριότητας ή σαν βλάκα, δεν έχει κανένα νόημα όσο φανερό είναι ότι και οι δυο έννοιες αυτές όχι μόνο είναι βαθμικές, αλλά και συμπίπτουν πλήρως. Και τούτο γιατί ο κατώτατος βαθμός της βλακείας (δηλαδή ο βλάκας, ο λιγότερος βλάκας) είναι εντελώς το ίδιο πρόσωπο και η ίδια έννοια με τον

κατώτατο βαθμό της ευφυίας (δηλαδή με τον ευφυή, τον λιγότερο ευφυή). Μ' άλλα λόγια: ο «ανώτερος βλάκας», δηλαδή ο «εξυπνότερος» μεταξύ των βλακών, είναι ακριβώς ο ίδιος ο «κατώτερος έξυπνος», δηλαδή ο πιο βλάκας μεταξύ των ευφυών. Κι αλλιώς: ο λιγότερο «ευφυής» είναι ο περισσότερο βλάκας και ο λιγότερο βλάκας είναι ο περισσότερο «ευφυής». Η φαινομενική «διαφορά», γιατί εννοιακή διαφορά δεν υπάρχει, βρίσκεται όχι στην διαφορά των εννοιών, οι οποίες είναι ταυτές και ταυτόσημες, αλλά στο σημείο απ' το οποίο ξεκινάει ο ορισμός. Όταν ο ορισμός διατυπωθεί από την άποψη της ευφυίας, ο κοινωνικός βλάκας θα ονομαστεί «ο πιο βλάκας μεταξύ των ευφυών». Αντίθετα, όταν ο ορισμός διατυπωθεί από την άποψη της βλακείας, το ίδιο άτομο θα ονομαστεί «ο ευφυέστερος μεταξύ των βλακών». Αν το άτομο τούτο το ονόμασουμε «μετριότητα», τα μεν πράγματα, δυστυχώς, σε τίποτε δεν αλλάζουν, ενώ μάλλον ζημιά υφίσταται η επιστημονική ακριβολογία, γιατί αντί για την ακριβή, κομψότατη και αληθινά χαριτωμένη μονοσύλλαβη λέξη, με την οποία και μόνο, έστω και ονομολόγητα, κινητοποιούνται λεγεώνες νικηφόρων κοινωνικών στρατιών και η οποία λέξη εκφράζει έτσι κι αλλιώς έννοια βαθμική, δηλαδή σχετική, θα είχαμε τη λέξη «μετριότητα», που η σχετικότητά της καταντάει ασύλληπτη. Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθεί και το στοιχειώδες μεν για την κοινωνιολογία γεγονός, το οποίο όμως, πολλοί επιστήμονες άλλων επιστημών λησμονούν διαρκώς, ότι οι έννοιες γενικά και οι λέξεις που τις εκφράζουν είναι προϊόντα της κοινωνίας και πολύ αργότερα γίνονται τεχνικοί όροι των διαφόρων επιστημών. Ότι, συνεπώς, ένας ολόκληρος λαός ξέρει καλά τι λέει και τούτο το ξέρουν οι νομικοί και από το εθιμικό και από το συνταγματικό Δίκαιο, ενώ, αντίθετα, καθημερινά εμφανίζονται κρούσμα-

τα που αποδεικνύουν το γεγονός ότι πολύ συχνά συμβαίνει το αντίθετο με πολλούς επιστήμονες. Ειδίκευση της έννοιας του κοινωνικού βλάκα είναι η έννοια του νομικού βλάκα κι όχι στην Ελλάδα η φιλανθρωπία δεν έχει καμιά σχέση με την επιστήμη κι ότι οι επιστήμονες εκείνοι οι οποίοι ή γιατί έχουν ανάγκη φιλάνθρωπης μεταχείρισης οι ίδιοι ή γιατί η καρδιά τους είναι πιο αναίσθητη από τον εγκέφαλό τους – συνήθως οι δυο περιπτώσεις συμπίπτουν – σε τίποτε δεν ωφελούν την επιστήμη, αλλά αντίθετα την ζημιώνουν σοβαρά και την εξευτελίζουν, όταν αντί του επιτακτικού καθήκοντος της επιστήμης για απόλυτη σαφήνεια και καθαρότητα των εννοιών και των συναρτήσεων εγκαθιστούν σ' αυτήν ασάφεια και φιλανθρωπία, επειδή η κατηγορία των βλακών, κάθε βαθμού είναι καταθλιπτικά πολυάριθμη στην κοινωνία. Ας μου επιτραπεί ν' αναφέρω ένα πρόχειρο παράδειγμα για να αποδειχτεί η κοινωνική και, ακόμα, η εθνική ζημιά, που προκαλείται από την παραπάνω ψυχική ευρυχωρία μερικών επιστημόνων, η οποία μπορεί να ταυτίζεται και με την βλακεία και με την ασυνειδησία. Ο αείμνηστος Φώτος Πολίτης στο βαθυστόχαστο έργο του, αν δεν απατώμαι, το οποίο συνιστώ για την κατανόηση της μελέτης μου «Καραγκιόζης ο Μέγας» (κοινωνικοπολιτική σάτιρα), εμφανίζοντας σατιρικά τον τύπο του «έξυπνου» Έλληνα στο πρόσωπο του Καραγκιόζη, με την πρόθεση να δείξει τον τύπο του βλάκα, τον παρουσιάζει σε κάποιο σημείο προσκαλεσμένο σε γεύμα στο Σεράγι. Ο «έξυπνος» Έλληνας αντικρύζοντας προεισαγωγικά την μακαρονάδα, ενθουσιάζεται τόσο πολύ, ώστε, αφού πρώτα ρωτάει αν προσφέρεται ... δωρεάν, την καταβροχθίζει και παραγγέλνει άλλες τρεις μακαρονάδες. Το «έξυπνο» αποτέλεσμα είναι ότι όταν του σερβίρουν το κυρίως γεύμα, μπροστά στην πολυτέλεια του οποίου ζαλίστηκε, δεν

μπορεί να το αγγίξει γιατί έχει χορτάσει με τα μακαρόνια. Συμπέρασμα του «έξυπνου» Έλληνα: «Τους την έφερα ... δεν είναι ζήτημα ... Εγώ μια φορά τους έφαγα τρεις μακαρονάδες τζάμπα!...». Αυτό το εκλεκτό παράδειγμα του Πολίτη καλύπτει όπως είναι γνωστό τα 99% την ντόπιας σε μας «εξυπνάδας». Ερωτώνται, πλέον, οι φιλάνθρωποι (γιατί η απάντηση των μη φιλανθρώπων είναι ευνόητη): αυτός ο τύπος είναι ευφυής ή βλάκας; Ή, μήπως είναι μετριότητα; Άλλα, η μετριότητα, θα περίμενε η δυστυχής, να φάει ψητό και όχι μακαρόνια! Πόσοι, όμως, «ευφυέστατοι» Έλληνες τρέχουν στα πεζοδρόμια, προκαλώντας τον θαυμασμό των ίδιων και άλλων, επιμένοντας εντούτοις να τρώνε κάθε μέρα μακαρόνια!

Δυστυχώς, δεν μου μένει πια χώρος για ν' αναπτύξω λεπτομερειακά εφαρμογές των παραπάνω θεμάτων, που δεν θα μου ήταν δύσκολο. Άλλα, ας μου επικρατεί ν' αποκρούσω μια μόνο σημαντική παρανόηση. Την παρανόηση ότι από την μελέτη μου προκύπτει πως κάθε επιτήδειος είναι βλάκας, ενώ ο πολύ προσεκτικός αναγνώστης θα εντόπισε από την παρ. 6 ότι τα μέσα των βλακών (σε σχέση με την επιτηδειότητα) μπορούν να χρησιμοποιήσουν και οι ευφυείς χωρίς ούτε οι ίδιοι να πάψουν να είναι ευφυείς, ούτε τα μέσα αυτά να πάψουν να είναι μέσα βλακών. Οι ευφυείς, τονίζεται σαφώς στην παρ. 6) είναι στην περίπτωση αυτή ηθοποιοί και συνεπώς τα μέσα αυτά είναι γι' αυτούς δυσκολότερα, γιατί οι βλάκες, μπορούμε να πούμε παίζουν εκ του φυσικού και με οδηγό τα ένστικτά τους και όχι την αφηρημένη σκέψη, είναι δε γνωστό ότι σφάλματα υπάρχουν μόνο στην αφηρημένη σκέψη και όχι στα ένστικτα. Όμως, κοινωνιολογική σημασία δεν έχει το γεγονός ότι τα μέσα τούτα μπορούν να χρησιμοποιήσουν σαν ηθοποιοί και ευφυείς άνθρωποι, αλλά το γεγονός ότι η «εφεύρεση» και η εφαρμογή τους

κατά κανόνα ανήκει στην κοινωνική κατηγορία των βλακών, πράγμα για το οποίο αδιάσειστη απόδειξη είναι η μέσω αυτών κοινωνική τους άνοδος, η οποία αλλιώς παραμένει ανεξήγητη. Είναι γνωστό ότι η επιστήμη κανένα φαινόμενο δεν έχει δικαίωμα ν' αφήσει ανεξήγητο. Εντούτοις νομίζω ότι καλό είναι σε τούτο το σημείο ν' αφήσουμε τ' αστεία. Γιατί δεν δικαιούται κάθε γλοιώδης τύπος να εμφανίζεται σαν «ευφυής, χρησιμοποιώντας απλώς τα μέσα των βλακών», όταν από το κεφάλι μέχρι τα νύχια ανήκει σ' αυτούς ο ίδιος, ούτε ψυχικά και ηθικά είναι εύκολο στον πράγματι ανώτερο πνευματικά άνθρωπο να μεταχειριστεί φτηνά και αηδιαστικά μέσα, έστω και σαν ηθοποιός, έστω κι από ανάγκη. Ο τραγικός εσωτερικός αγώνας, οι συγκλονιστικές ψυχικές κρίσεις, οι «τρικυμίες εν κρανίῳ», οι τύψεις συνειδήσεως, οι οποίες δημιουργούνται στους ανωτέρους ανθρώπους από μια τέτοια σκοπιμότητα, είναι πολύ πικρά γνωστές σ' αυτούς, τόσο όσο πολύ γλυκά είναι γνωστά, πολύ πρόχειρα, ψυχικά από φελό και αδίστακτα τα πηδήματα των σαλτιμπάγκων στους άλλους. Κι όλ' αυτά από κάποια στοιχειώδη φιλοσοφική και ψυχολογική αλήθεια, την οποία με πείσμα αντιστέκεται να καταλάβει η φυλή των Ελλήνων, γιατί επίμονα εννοεί αυτή τη γλώσσα σαν κινέζικη: ότι το «εννοείν» και το «διανοείσθαι» και όμοιά τους, η διάνοια και η ευφυία και κάθε προερχόμενη απ' αυτά «εξυπνάδα», είναι οικτρά όργανα απέναντι στο νοείν και τη νόηση, στην οποία περιλαμβάνεται και «σκέφτεται» όλος ο ψυχικός και ηθικός πλούτος (ή η ψυχική φτώχεια) του ατόμου, από την γόνιμη συνεργασία του οποίου πρέρχεται κάθε πνευματική πρωτοτυπία και κάθε δημιουργική ιδέα, γιατί, στο νοείν ο άνθρωπος είναι ενιαίος – ο πνευματικός, ο ψυχικός, ο ηθικός –, όπως ακριβώς παρατηρείται στους αληθινά μεγάλους ierophάντες του Πνεύ-

ματος και δημιουργικούς επιστήμονες, σε αντίθεση με τους σκουπιδιάρηδες.

Δεν υπάρχει, τέλος, αμφιβολία, κ. Διευθυντά, ότι και με αυτήν εδώ την «επιστολιμαία διατριβή» μου το θέμα δεν εξαντλήθηκε. Επίσης, βαρύνει ακέραια τους ασθενείς ώμους μου η ευθύνη της... «εμπλοκής» της άτυχης, κατά τα άλλα, κοινωνιολογίας στο θέμα των βλακών. Προσπάθησα, όμως, να αποσαφηνίσω τις ουσιωδέστερες επιστημονικές και κριτικές προϋποθέσεις της σχετικής μελέτης μου, τις οποίες θεώρησα περιττό, δεν ήταν, άλλωστε, δυνατόν, να αναπτύξω εκεί, προτιμώντας να στηριχτώ κυρίως στους αναγνώστες εκείνους που πίσω από μια γραμμή βλέπουν πενήντα γραμμές, αντί στους άλλους που πίσω από πενήντα γραμμές δεν βλέπουν καμιά γραμμή.

Οκτώβριος 1941

Μετά τιμής
Ε. Λεμπέσης

ΤΟ ΣΤΙΓΜΑ*

Η Επιστήμη στην Ελλάδα υπήρξε ανέκαθεν áτυχη υπόθεση, για πολλούς και διάφορους λόγους, τους οποίους δεν θα εξετάσουμε εδώ. Ότι και η επιστήμη έτσι κι αλλιώς αποτελεί μια εκδήλωση του κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου ενός δεδομένου λαού, αυτό είναι αναμφισβήτητο. Στην ελληνική κοινωνία έχει λείψει ο μοναδικός εκείνος παράγοντας, ο οποίος από το ήθος και την διαμόρφωσή του αποτελεί τη βάση για την ανάδειξη κάθε επιστήμονα και τον αυστηρό φραγμό εναντίον κάθε επιστημονικής κατάπτωσης και εναντίον κάθε αντιεπιστημονικού εκτραχηλισμού: αυτός ο παράγοντας είναι το μορφωμένο κοινό που ελέγχει, το αυστηρό κοινό των σοβαρά καταρτισμένων ειδικών κι αρμόδιων κύκλων, αλλά και το ευρύτερο σοβαρά μορφωμένο κοινό, που στην πλειονότητά του είναι το ίδιο κοινό, τα ίδια πρόσωπα, με την έννοια της πολύπλευρης και συμμετρικής ανάπτυξης των ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων κάθε ατόμου, οποιασδήποτε ειδικότητας.

* Ο συγγραφέας αναφέρεται στους μαζικούς διορισμούς καθηγητών πανεπιστημίου που έγιναν επί 4^{ης} Αυγούστου. Στις μέρες μας γίνονται τα ίδια και χειρότερα, με μόνη διαφορά ότι οι μηχανισμοί δεν είναι «φασιστικού», αλλά κομματικοί...

Στην Ελλάδα, λοιπόν, αυτό το κοινό και με τη μια και με την άλλη μορφή του, μπορεί να ειπωθεί χωρίς καμιά υπερβολή ότι κυριολεκτικά «λάμπει δια της απουσίας του», σαν συνολικό φαινόμενο (γιατί αυτό σημαίνει «κοινό») σαν κοινωνικό ρεύμα που ελέγχει, σαν κοινωνικός οργανισμός που «κοσκινίζει» και μέσω του οποίου οφείλει ν' ανυψωθεί κάθε κατά τεκμήριο επιστήμονας για να φτάσει εκεί, όπου τόσο εύκολα φτάνουν συνήθως σ' εμάς χαμηλότατες επιστημονικές κορυφές. Γιατί, αντί για ειδικούς έχουμε κατά κανόνα φτωχούς (τω πνεύματι) επαγγελματίες, που θεωρούν σαν ειδικότητα όχι τον περιορισμό της *ακτίνας* των μελετών τους, αλλά την επέκταση του πεδίου της αμάθειάς τους και τον περιορισμό των ίδιων των μελετών τους και έχουμε μορφωμένο κοινό, που έχει ανατραφεί με ψίχουλα και μάλιστα όχι καλής ποιότητας, ψωμιού, κακών μεταφράσεων και κακών εκδοτών. Έτσι στην ανάδειξη κάθε κατά τεκμήριο επιστήμονα, σ' επιστήμονα στη συνείδηση της κοινωνίας, δεν μπορεί να παρεμβληθεί κανένας φραγμός από καθαρά επιστημονική άποψη. Πώς, όμως, θα μπορούσε να υπάρξει φραγμός ηθικός, όταν, λόγω των παραπάνω προϋποθέσεων, απουσιάζει σαν ομαδικό φαινόμενο (σαν ιδιότητα του *κοινού* που ελέγχει) το επιστημονικό ήθος, το οποίο πάντοτε βαδίζει απολύτως παράλληλα, αυξανόμενο ή μειωνόμενο, ανάλογα με την πνευματική στάθμη της χώρας; Πώς είναι δυνατό να γίνει λόγος για επιστημονικό ήθος, όταν καθηγητές πανεπιστημίων, που δεν μπήκαν ποτέ, βέβαια, στο νόημα της «στυγνής» επιστήμης και που αναδείχτηκαν λόγω έλλειψης κοινού που ελέγχει, και με τους κατάλληλους ατομικούς πολιτικούς χειρισμούς, επιτρέπουν στους εαυτούς τους, είτε από ιδιοτέλεια, είτε από πνευματική φτώχεια και άγνοια να μεταδίδουν στους σπουδάζοντες τις ατομικές τους «συ-

μπάθειες» υπέρ του ενός ή του άλλου κοινωνικού συστήματος ή πολιτεύματος ή ακόμα και υπέρ της μιας ή της άλλης ή κάποιας τρίτης και δεκάτης πολιτικής παράταξης ή «κατάστασης»; Πώς είναι δυνατό να γίνει λόγος για επιστημονικό ίθος, όταν άνθρωποι ταγμένοι να διδάσκουν επιστήμη, αντί να διδάσκουν με την ίδια περιωπή και ευσυνειδησία όλες τις θεωρίες (τις οποίες, βέβαια, προϋποτίθεται παντού πλην της Ελλάδας, ότι και γνωρίζουν και εννοούν) διδάσκουν αντίθετα τη θεωρία μιας κοινωνικής παράταξης, διδάσκουν δηλαδή πολιτική και φτάνουν έως το απίστευτο σημείο να διδάσκουν και πολιτική ατομική, να μεταβάλλονται από την πανεπιστημιακή έδρα και σε βάρος της επιστήμης και των σπουδαστών σε κομματάρχες και να πατάνε πάνω στο πανεπιστήμιο και στο πτώμα της επιστήμης για την πολιτική τους ανάδειξη, να ονομάζονται λόγω πολιτικών συμπαθειών από τους οπαδούς τους «διαπρεπείς επιστήμονες», να χρησιμοποιούν το ιερότατο Βήμα της Επιστήμης σαν πρώτο σκαλί της πολιτικής τους καριέρας και να γίνονται όλ' αυτά χωρίς να σημειώνεται δημόσιο σκάνδαλο, αλλά το αντίθετο, με την συμπάθεια και τους επαίνους των ανευθύνων;

Να ερωτήματα, κατάλληλα να προκαλέσουν πολλές σκέψεις και κάποια ηθική μέριμνα σε όλους εκείνους, που είναι σοβαροί και όσους έχουν την διάθεση να γίνουν σοβαροί σ' αυτό το «ξέφραγο αμπέλι» που είναι ο τόπος μας.

Γιατί χωρίς αυτή την προϊστορία, χωρίς την δημιουργία καταλλήλου εδάφους, δεν θα τολμούσε και η σημερινή κυβέρνηση να διαπράξει ένα τέτοιο στίγμα όπως ο αυθαίρετος διορισμός εξήντα και ενός κομματικών της φίλων (πλην κάποιων λίγων άξιων εξαιρέσεων) σαν καθηγητών των δύο πανεπιστημίων μας, με μόνη

δικαιολογία αυτή που την έκαναν σ' αυτή τη δυνατή και εκείνοι ακριβώς που βρίσκονται σήμερα ανάμεσα στους διαμαρτυρομένους: ότι δηλαδή η παρούσα κυβέρνηση, συνεχίζοντας την ένδοξη παράδοση των πολιτευομένων «επιστημόνων», διορίζει, απλούστατα, στις πανεπιστημιακές έδρες όχι καθηγητές που διδάσκουν τη μια ή την άλλη θεωρία της μιας ή της άλλης κοινωνικής παράταξης, αλλά καθηγητές που ανήκουν, απλά, στην δική της ... «θεωρία»!

Εφημερίδα «Νέα Ημέρα», 1936

Ο Θωμάς Γκόρμπας έφυγε ...

Το βιβλίο αυτό ήταν στο τυπογραφείο για τη δεύτερή του έκδοση, όταν ο ποιητής Θωμάς Γκόρμπας που το προλόγιζε και επιμελήθηκε, έφυγε για το μεγάλο ταξίδι. Αθόρυβας ενώ οι βλάκες παραμένουν, ως συνήθως, να μας «κυβερνούν», να μας «σκοτώνουν» παγκοσμίως πια, (globally). Μόνο μία εφημερίδα έγραψε για τη φυγή του. Οι άλλες; Σιωπή ή σιωπή των αμνών των ηλιθίων των τρωκτικών (τα τρωκτικά σπανίως ομιλούν, ενίστε μουγκρίζουν ή ρεύονται).

Τα φιλολογικά αφιερώματα του Σαββάτου και της Κυριακής, για τις Κατίνες και τους έρωτες τους. Για την ποίηση του Θωμά Γκόρμπα, το δημοσιογράφο Θωμά, για τον κριτικό Θωμά, Σιωπή.

Ήταν, Θωμά, μια τελευταία προσβολή αλλά και συνάμα ένας ύμνος πως δεν ήσουν δικός τους.

Καλό σου ταξίδι Θωμά

Ο εκδότης
Γιώργος Μ. Σπηλιώτης

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΣΤΑΔΙΟΥ

"Ενα παιδί σωριάστηκε μές τὴ γιορτὴ τοῦ δρόμου.

"Ήταν τὰ μάτια του ἄγρια, ξένα καὶ βυθισμένα·

τὸ κεφάλι του στὴν πέτρα βρόντηξε, ξεβρόντηξε,
τὸ κορμί του σὰν τὸ ἐλάφι καὶ σὰν τ' ἄλογο.

'Απ' τὸ στόμα του πετάχτηκαν ἀφροὶ

κι ἔπαιξαν στὰ μάτια σας,

ἀπ' τὸ στόμα κι ἀπ' τὴ μύτη τίναξε τὸ αἷμα του
πούκατσε στὰ μάτια σας κι ἀρχισε νὰ κλαίει.

—'Απὸ πεῖνα. Εἴπατε.

Τὰ πόδια σας πῶς εἶναι ἀκόμα ἀνάλαφρα γιὰ τὸν περι-
πατό σας;

—'Απὸ πεῖνα. Εἴπατε.

Τὰ γέρια σας πῶς ξερριζώθηκαν, ώραῖοι μου ἀπὸ τοὺς
ῶμους σας;

—'Απὸ πεῖνα. Εἴπατε.

Τὰ μάτια σας πῶς σκοτεινιάσαν μπρὸς σὲ τόσα χρώματα
καὶ φῶτα;

—'Απὸ πεῖνα. Εἴπατε.

Σηκῶστε το, λοιπόν, νὰ μὴ βουλιάξει ὁ δρόμος...

Θωμᾶ Γκόρπα

ἀπὸ τὴν συλλογὴ

Σπασμένος Καιρὸς

Ο Ευάγγελος Λεμπέσης υπήρξε από τους πρωτοπόρους της κοινωνιολογίας στη χώρα μας. Πνεύμα πρωτότυπο, χαρακτήρας απόλυτος, συχνά βίαιος αλλά πάντα δίκαιος. Συνείδηση ευρωπαϊκή. Ο Λεμπέσης είχε την τόλμη, εδώ και εξήντα χρόνια, με διαλεκτικά επιχειρήματα, να δείξει το αδιέξοδο του υπαρκτού σοσιαλισμού και να υποδείξει τρόπους διάσωσης της δημοκρατίας που κόστιζαν, όπως η αξιοκρατία. Ο λόγος του σήμερα, αποκτάει δραματικές προφητικές διαστάσεις. Ο Ευάγγελος Λεμπέσης υπήρξε προάγγελος της συναίνεσης, ένας Αριστερός της Δεξιάς.

ISBN 960-7718-34-8